

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ Й НАУКИ УКРАЇНИ

**Глухівський національний педагогічний університет імені
Олександра Довженка**

Кафедра теорії і методики дошкільної освіти

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

**ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ЗВ'ЯЗНОГО
МОВЛЕННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ**

Виконала: Удод Тетяна Михайлівна
магістрантка спеціальності
012 Дошкільна освіта
ОПП Дошкільна освіта

Допущено до захисту
« » листопада 2023 р.

Науковий керівник:
к.п.н., старший викладач
Лисиця Віталіна Вячеславівна

Завідувачка кафедри
_____ **А. П. Дмитренко**
(підпис) (прізвище, ініціали)

Дата захисту: «...» грудня 2023 р.

Оцінка _____

Підписи членів ЕК:

Глухів – 2023

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ В ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ.....	7
1.1. Теоретичний аспект питання розвитку зв'язного мовлення дітей дошкільного віку.....	7
1.2. Особливості розвитку зв'язного мовлення в дошкільному дитинстві.....	24
1.3. Інноваційні технології як засіб розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку.....	42
Висновки до розділу 1.....	48
РОЗДІЛ II. ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ЯК ЗАСОБУ РОЗВИТКУ ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ.....	51
2.1. Діагностичний інструментарій для визначення рівня зв'язного мовлення в дітей старшого дошкільного віку.....	51
2.2. Методика формувального етапу дослідження.....	56
Висновки до розділу 2.....	81
ВИСНОВКИ.....	84
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	88
ДОДАТКИ.....	91

ВСТУП

Розвиток зв'язного мовлення дітей дошкільного віку є однією із стрижневих проблем дошкільної лінгводидактики. Її актуальність зумовлюється пріоритетними напрямками Національної доктрини розвитку освіти України у ХХІ столітті, Законів України «Про освіту», «Про дошкільну освіту», спрямованими на модернізацію дошкільної освіти, оновлення змісту, вдосконалення форм, методів і технології навчання дітей рідної мови, розвитку культури мовлення та мовленнєвого спілкування.

Мовленнєве спілкування є одним із перших видів діяльності, яким дитина оволодіває в онтогенезі; воно є універсальною умовою розвитку особистості в період дошкільного дитинства. У процесі різнопланового спілкування в ігровій діяльності дитина пізнає природний, предметний і соціальний світ, що її оточує, в його цілісності і різноманітності; формує і розкриває свій власний внутрішній світ, свій образ «Я»; засвоює і створює культурні цінності, виступає при цьому активним суб'єктом взаємодії.

У Базовому компоненті дошкільної освіти (далі БКДО) «Мовлення дитини» є однією із основних освітніх ліній, що становить підґрунтя для формування мовної, мовленнєвої та комунікативної компетентностей дітей у початковій школі та узгоджується з Державним стандартом початкової загальної освіти.

Мовленнєвий розвиток дитини є головним інструментом, за допомогою якого вона встановлює контакт із довкіллям і завдяки якому відбувається соціалізація дитини. Водночас, як засвідчує практика, поширення комп'ютеризації, телебачення та інших технічних засобів, які стали доступними й дітям дошкільного віку як у сім'ї, так і в закладах дошкільної освіти, обмежує безпосереднє спілкування дітей з іншими мовцями, внаслідок чого збагачується їхня пізнавальна сфера і водночас гальмується мовленнєва. Зазначимо, що мовленнєва компетентність є однією з провідних базисних характеристик особистості, що формується на етапі дошкільного дитинства (А. Богуш, М. Вашуленко, Н. Гавриш, О. Кононко,

К. Крутій та ін.). Саме тому вчені приділяють значну увагу розвитку мовлення дітей дошкільного віку. Своєчасний і якісний розвиток зв'язного мовлення (діамонологічної компетентності) – важлива умова повноцінного мовленнєвого розвитку випускника закладу дошкільної освіти.

Проблема розвитку зв'язного мовлення дошкільників не є новою. Вона досліджувалася класиками наукової думки і сучасними науковцями в різних аспектах: психологічному (Л. Виготський, О. Лурія, Т. Піроженко, С. Рубінштейн, та ін.); психолінгвістичному (І. Зимня, О. Леонт'єв, О. Шахнарович та ін.); лінгвістичному (М. Кочерган, Л. Мацько, М. Плющ, В. Русанівський, Л. Щерба та ін.); педагогічному (Л. Ворошніна, В. Захарченко, Є. Тихеева, О. Ушакова та ін.); лінгводидактичному (А. Богуш, О. Біляєв, М. Вашуленко, Н. Гавриш, Т. Донченко, С. Караман та ін.).

Науковцями досліджено такі аспекти розвитку зв'язного мовлення дітей дошкільного віку: навчання розповідання за дидактичними картинками (Н. Гавриш, Л. Глухенька, Н. Виноградова та ін.), іграшками (А. Бородич, Е. Короткова та ін.), навчання описових розповідей (В. Гербова, А. Зрожевська, С. Ласунова та ін.), переказування дітьми художніх творів (Н. Малиновська, Н. Орланова та ін.), навчання творчих розповідей (Л. Березовська, Н. Водолага, Л. Ворошніна, Н. Гавриш, С. Ласунова та ін.), розвиток зв'язного мовлення за текстом казок (С.Алієва, Н. Насруллаєва, Ю. Руденко, Л. Фесенко та ін.), у продуктивній діяльності (Т. Постоян та ін.), розвиток пояснювального (Н. Кузіна, М. Поддьяков та ін.) і діалогічного мовлення (Е. Матецька, Т. Слама-Казаку, С. Хаджирадєва та ін.), в ігровій діяльності (В. Захарченко, Б. Контаутене, Н. Савінова та ін.).

Натомість ознайомлення з результатами теоретичного аналізу означеної проблеми і практичним досвідом засвідчило, що питання зв'язності дитячого мовлення попри всю різноманітність пропонованих методичних систем, розглядається не лише практикаками, але й науковцями однобічно, з погляду оволодіння дітьми загальноприйнятими в лінгвістиці якостями зв'язного мовлення.

Високо оцінив значення сюжетних картинок для словникової роботи та розвитку зв'язного мовлення К. Ушинський, Є. Тихеева, Є. Короткова.

На наш погляд, вся ця інформація потребує систематизації та більш глибокого вивчення. Дослідження особливостей розвитку мовлення у дошкільника є актуальним, адже оволодіння мовою як засобом людського спілкування й пізнання є одним з найважливіших надбань дитини в дошкільному віці – найбільш сенситивному до засвоєння мови. Соціальна значущість та недостатня розробленість цієї проблеми і зумовили вибір теми нашого дослідження: «Інноваційні технології як засіб розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку».

Мета дослідження теоретично обґрунтувати вплив й розробити методику застосування інноваційних технологій у процесі розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку.

Об'єкт дослідження: розвиток зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку

Предмет дослідження: методика застосування інноваційних технологій у процесі розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку.

Завдання дослідження:

1. Здійснити аналіз психолого-педагогічної літератури з проблеми розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку.
2. Охарактеризувати потенціал інноваційних технологій для розвитку зв'язного мовлення в дітей старшого дошкільного віку.
3. Розробити діагностичний інструментарій первинного рівня розвитку зв'язного мовлення в дітей старшого дошкільного віку.
4. Розробити методику роботи з розвитку зв'язного мовлення в дітей старшого дошкільного віку засобом інноваційних технологій.

Методи дослідження було обрано відповідно до специфіки об'єкта і предмета дослідження, а також мети і завдань дослідження: теоретичні вивчення, аналіз, порівняння різних поглядів на досліджувану проблему;

узагальнення й синтезування психолого-педагогічної, спеціальної і методичної літератури для з'ясування науково-теоретичних засад розвитку зв'язного мовлення в дітей старшого дошкільного віку.

Практична значущість дослідження полягає в тому, що отримані експериментальні результати розширюють і збагачують традиційні підходи до навчання дітей рідної мови на заняттях, тобто в мовленнєвій діяльності й презентують уявлення про додаткові потенційні педагогічні ресурси, якими є інноваційні технології розвитку зв'язного мовлення в дітей

Структура роботи. Магістерська робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до кожного розділу та загальних висновків, списку використаних джерел, додатків. Повний обсяг магістерської роботи становить 95 сторінок, основний текст – 88 сторінок.

Апробація.

1. Удод Тетяна Михайлівна, магістрантка спеціальності 012 Дошкільна освіта Інноваційні технології як засіб розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку. *Щорічна звітна науково-практична конференція викладачів, докторантів, аспірантів та молодих учених, здобувачів вищої та фахової передвищої освіти «Наука та освіта в умовах війни: Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка», 23-24 травня 2023 року*

2. Удод Тетяна Інноваційні технології для розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку *Матеріали Всеукраїнської онлайн-конференції з міжнародною участю «Стратегії та практика організації освітнього процесу в умовах невизначеності: нові виклики та перспективи реалізації», 30 травня 2023 року, м. Чернігів, С. 12*

РОЗДІЛ І. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ В ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

1.1. Теоретичний аспект питання розвитку зв'язного мовлення дітей дошкільного віку

Відомо, що система освіти й виховання є головним джерелом примноження інтелектуального потенціалу суспільства. У сучасних дослідженнях (Л. Артемова, В. Бондар, М. Євтух, І. Зязюн, М. Кларін, Н. Ничкало, І. Підласий та ін.) багато уваги приділяється кардинальним змінам у підвищенні професійного рівня педагогів, формуванню їхньої компетентності У зв'язку з інтелектуалізацією виробництва, необхідністю введення нових технологій навчання. Так, Б. Чижевський відзначає, що основою реформування та розвитку освіти в Європейському регіоні є компетентність, центральна ідея якої – формування здатності до найефективнішої і найбільш відповідної ситуації використання знань (від англ. competent – уміння) [12].

Багато внутрішніх проблем нашої країни також буде вирішуватися за рахунок передових наукових досягнень та високотехнологічного втілення національних програм і проектів, реальність яких залежить не стільки від вкладених коштів, скільки від інтелектуального наповнення. «Саме тому, – вважає І. Підласий, – третє тисячоліття вимагатиме кардинальних змін у підвищенні професійного рівня фахівців, насамперед в освіті, де мають бути реалізовані нові концепції і технології, нові підходи до вирішення освітніх завдань на всіх рівнях підготовки, починаючи з дошкільної і завершуючи вузівською» [17, с. 3-8].

В. Пінчук відзначає, що в сучасній педагогіці є два шляхи розвитку теорії навчального процесу. Це:

- модернізація традиційного навчання, його спрямування на ефективну організацію засвоєння визначних соціальних зразків;

- інноваційний підхід до навчального процесу, головною метою якого є особистісний розвиток тих, хто навчається, їхня здатність оволодівати новим досвідом на основі цілеспрямованого формування творчого і критичного мислення, рольового та імітаційного моделювання, пошуку тощо [8, с. 88].

Закон України «Про освіту» визначив метою освіти в нашій державі забезпечення всебічного розвитку людини «як особистості і найвищої цінності суспільства, розвиток її талантів, розумових і фізичних здібностей, виховання високих моральних якостей, формування громадян, здатних до свідомого суспільного вибору» [6].

Визначено також пріоритетні напрями реформування дошкільної освіти: розвиток у дитини духовності як домінуючого початку в структурі особистості; своєчасне виявлення ранньої обдарованості, забезпечення умов для розвитку талановитих дітей; дослідження динаміки стану здоров'я та психічного розвитку дошкільників; інтеграція родинного та суспільного дошкільного виховання; удосконалення освітнього процесу в дошкільних навчальних закладах з урахуванням особистісних якостей, стану здоров'я, природних задатків дитини. У процесі дошкільної освіти здійснюється всебічний розвиток дитини відповідно до її здібностей, нахилів, інтересів, індивідуальних особливостей, національно-культурних потреб держави і суспільства; формуються основні норми людської моралі, знання про природу, людину, суспільство; набувається життєвий досвід, основи трудового виховання, екологічної культури [9].

Здійснення дошкільної освіти потребує від вихователів та майбутніх фахівців нових знань, нових підходів, нових технологій.

Зважаючи на це, актуальним є Базовий компонент дошкільної освіти в Україні (державний стандарт), мета якого – визначення вимог до змісту, рівня та обсягу освіти, які є основою оцінки певного освітнього рівня, встановлення норм, які узгоджують інтереси дитини, потреби суспільства щодо освіченості особисті. Об'єктом стандартизації в представленому

документі виступає зміст освіти, систематизований за сферами життєдіяльності: «Природа», «Культура», «Люди», «Я сам», які в єдності відкривають для дитини світ у цілісності і різноманітності [2].

У коментарі до Базового компонента дошкільної освіти в Україні зазначено, що мовленнєвий розвиток дошкільника визначається мірою сформованості його знань, умінь та навичок, пізнавальних і соціальних мотивів, потреб та інтересів, а також пісихічних новоутворень, які становлять базис його особистісної культури. Високий рівень мовленнєвих досягнень дає йому можливість реалізувати як соціальну, так і інтелектуальну активність у колі однолітків та дорослих людей. Спрямованість на комунікацію, прагнення зрозуміти інших і бути зрозумілим їм змушують дошкільника будувати і перебудовувати мовленнєві висловлювання в таких повних формах, які забезпечують взаєморозуміння.

Розвиток мовлення – складний психічний процес, що не зводиться до простого відтворення дитиною почутого мовлення. Він обумовлений розвитком діяльності спілкування з дорослими їм однолітками. Розширення змісту потреб у спілкуванні спрямовує увагу дитини на нові аспекти дійсності: на пізнання світу людей і взаємин з оточенням, світу природи, мистецтва, предметно-практичної та художньої діяльності. Нові потреби спілкування зумовлюють потребу в нових засобах, які мають допомогти реалізувати нові цілі. Так створюються передумови для збагачення лексики дитини, для більш розгорнутої і повнішої передачі нею своїх думок і переживань. Щоб розвивати мовлення дитини, замало просто пропонувати їй різноманітний мовний матеріал, необхідно ставити перед нею нові завдання, які потребують нових засобів реалізації цілей комунікації [11].

У дошкільній лінгводидактиці досить широко висвітлена проблема формування в дітей зв'язного монологічного мовлення А. Богуш, Н. Виноградовою, В. Гербовою, Є. Коротковою, Т. Постоян, О. Ушаковою, Л. Омеляненко та ін. Ученими виділено три види мовленнєвих висловлювань, якими оволодівають діти: оповідання, опис та пояснення. Це

функціонально-змістові типи мовлення, структурні частини яких по-різному сполучаються між собою. Будь-якому із цих типів мовлення притаманні заголовки, змістова завершеність, тематична єдність, інформативність, цілеспрямованість, інтеграція, структура організації тексту, зчеплення між частинами тексту, між реченнями та всередині них самих, відпрацьованість мовлення щодо стилістичних норм мови [4].

У лінгвістиці зв'язне мовлення визначається як відрізок тексту, що має значну протяжність, розчленовується на більш чи менш закінчені частини і передає завершену тему. Прихильники логіко-граматичного напрямку в лінгвістиці вважають основним у характеристиці зв'язного мовлення єдність та взаємозв'язок змісту і форми мовлення [5].

Психологічні досягнення мовленнєвої сфери проявляються в поведінці, свідомості та самосвідомості, ціннісних орієнтаціях, пов'язаних із людиною. Оцінюючи мовленнєвий розвиток дитини, слід аналізувати не лише формальні показники володіння нею мовними засобами (звуковимова, словник, граматики), і м комплексне вміння, яке характеризує успішність мовної взаємодії, розвиток зв'язного мовлення, комунікативної компетентності [10].

Психологічна природа зв'язного мовлення, її механізми і процес становлення розглядалися в низці досліджень Л. Виготського, Д. Ельконіна, І. Зимньої, С. Рубінштейна, Ф. Шохіна. Розкриваючи психологічні процеси та засади мовленнєвої діяльності, ці дослідники виокремлюють, насамперед, мотивацію мовленнєвого висловлювання, розглядають мотив як імпульс, що дозволяє провести відбір слів, а предмет і мета майбутнього висловлювання, на їхню думку, визначають логічну послідовність і синтаксичну правильність мовленнєвого висловлювання [7].

Методистами зв'язне мовлення розглядається як організоване законами логіки, граматики і композиції єдине ціле, що має тему, виконує певну функцію (найчастіше – комунікативну), має відносну самостійність і завершеність, розчленовується на більш чи менш значущі структурні

компоненти. Визначено і якості зв'язного мовлення, з-поміж яких нормативним прийнято вважати: мовлення точне, логічне, доречне, стисле, багате, чисте, красиве. У процесі вивчення особливостей зв'язного мовлення дошкільників науковці Г. Леушина, А. Богуш, Є. Михеєва встановили не лише вікові та індивідуальні властивості дитячого зв'язного мовлення, а й розкрили взаємозв'язок між структурою мовлення і а його змістом, а також залежність цієї структури від різних форм спілкування дитини з її співрозмовником [6].

Провідну роль у процесі мовленнєвого розвитку дошкільника відіграє розвиток зв'язного мовлення, оскільки речення є одиницею мови. Існує два типи зв'язного мовлення: діалогічне і монологічне. Діалог – це розмова двох або кількох осіб. Він складається із запитань та відповідей, що потребують розгорнутих речень, тому що їхній зміст доповнюється мімікою, жестами, інтонацією, а також ситуацією, в якій перебувають співрозмовники. Тому в діалозі багато неповних, номінативних, питальних, кличних речень; значне місце тут посідає розмовна лексика; складні речення зустрічаються рідше, ніж у монології.

Навчання дітей зв'язного мовлення має велике значення для їхнього всебічного розвитку. К. Ушинський висував як одне з важливих завдань розвитку мовлення дітей – вміння вільно володіти своїм усним мовленням. Це вміння тісно пов'язане із загальним розумовим розвитком дітей, із розвитком їхнього логічного й образного мислення. Розмови, розповіді, перекази художніх творів впливають на моральне виховання дітей, на виховання таких рис, як дисциплінованість, товариськість, стриманість тощо. Одночасно формуються творчі вміння дітей, розвивається естетичне сприймання, виховується виразність мовлення.

Розвиток із ранніх років логічного мислення і зв'язного виразного мовлення є одним із важливих аспектів підготовки дітей до засвоєння основ наук у школі, коли дитині доведеться користуватися різними формами мовлення.

С. Рубінштейн основним в мовленнєвому розвитку дитини виділяє вдосконалення вміння користуватися мовою як засобом спілкування. Вміння брати участь у бесіді, розповіді будуть значною мірою зумовлювати успіхи дитини в навчанні [15].

Однією з основних функцій мовлення, що розвивається в дошкільному віці, є функція спілкування. Встановлено, що ранній і молодший дошкільний вік – це період діалогічного мовлення. Маленькій дитині легше розповісти про щось окремими словами, реченнями, відповідями на запитання, ніж зв'язною розгорнутою розповіддю. На основі досліджень Г. Леушиної було встановлено, що діалогічне мовлення є початковою формою мовлення дитини. Діяльність дитини цього віку здійснюється переважно з допомогою дорослих. Спілкування в конкретній ситуації з приводу тих чи інших дій і предметів здійснюється з допомогою ситуативного мовлення, яке має переважно діалогічний характер. Воно експресивне та уривчасте. Це мовлення являє собою відповіді на запитання дорослого або запитання до дорослих у зв'язку з утрудненнями, які виникають під час ознайомлення з предметами та явищами навколишньої дійсності [9].

На думку С. Ахунджанової, В. Захарченко, О. Коненко, ситуативне мовлення цілком зрозуміле для співрозмовників, але не зрозуміле сторонній людині, яка не знає ситуації. Воно характеризується тим, що дитина розповідає іншому так, ніби її співрозмовнику вже добре відомо те, про що вона говорить. Замість зв'язного викладу вона обмежується окремими короткими реченнями, широко використовує займенники: він, вона, вони, прислівники: там, тут, це. Ситуативне мовлення характеризується підвищеною експресивністю. Дитина жестикулює, прибирає різні пози, супроводжує власне мовлення мімікою. Основною специфічною рисою ситуативного мовлення є те, що воно має характер розмови. Воно граматично менш оформлене. Діалогічна форма мовлення дітей раннього

віку є результатом і разом із тим вираженням недостатньої самостійності дитини, тісного зв'язку її діяльності з діяльністю дорослих.

У дошкільному віці відбуваються суттєві зміни умов розвитку дитини і, насамперед, зміна її стосунків із дорослими. Розвиваються різні види діяльності дітей: творча рольова гра, зображувальна, елементарна трудова та самостійна художня діяльність. Зміна способу життя дитини, виникнення нових стосунків із дорослими і нових видів діяльності приводить до диференціювання функцій і форм мовлення [21, 13].

З'являються нові завдання спілкування, що полягають у передачі дитиною дорослому своїх вражень, одержаних поза безпосереднім контактом із дорослим. Виникає форма мовлення: повідомлення у вигляді розповіді про пережите й бачене. На основі життя в колективі з'являється необхідність домовлятися про загальний задум діяльності, про розподіл функцій і контроль ш виконанням правил та інше.

Під впливом розширення кола спілкування і пізнавальних інтересів дитина оволодіває контекстним мовленням, яке вимагає нового опису ситуації, щоб бути зрозумілою без безпосередньою сприймання цієї ситуації. Переказ художніх творів, розповіді про цікаві факти або описування предмета не можуть бути зрозумілі слухачам без зв'язного викладення. Дитина починає сама до себе ставити певні вимоги і намагатися слідувати їм під час складання (побудови) розповіді.

О. Коненко підкреслює, що нові потреби спілкування і діяльності ведуть до інтенсивного оволодіння мовою, її словниковим складом і граматичною будовою, внаслідок чого мовлення дитини стає зв'язним. Рівень зв'язності мовлення залежить перш за все від завдань і ситуації, в якій відбувається розвиток регулятивної функції. Першими словами-регуляторами поведінки дитини є: «можна», «не можна»; дієслова в наказовій формі типу «йди», «принеси» тощо. Нарешті, дитина навчається користуватися своїм мовленням для планування власної поведінки, з'являється планувальна функція мовлення – найвища форма володіння

мовою. До кінця дошкільного віку дитина оволодіває всіма основними формами усного мовлення [11].

Є. Собатович вважає, що особливим типом мовлення дитини є пояснювальне. У старшому дошкільному віці в дитини з'являється потреба пояснити товаришеві зміст гри, будову іграшки тощо. Часто навіть незначне нерозуміння призводить до взаємного незадоволення, конфліктів. Пояснювальне мовлення вимагає певної послідовності викладення, виділення головних зв'язків і відношень у ситуації, яку співрозмовник повинен зрозуміти. Пояснювальний тип зв'язного мовлення має суттєве значення як для формування колективних стосунків дітей, так і для їхнього розумового розвитку. Цей тип мовлення в дошкільному віці тільки починає розвиватися, тому дитині дуже важко вислухати до кінця пояснення дорослого. Вона прагне швидше розпочати гру, відволікається від пояснень умов і правил гри. Пояснювальне зв'язне мовлення, яке необхідне для залучення однією дитиною інших у ситуацію нової гри, дошкільники досить часто замінюють ситуативним. Дитина не може пояснити, чому слід зробити саме так, а не інакше. Вона зосереджує своє пояснення лише на виконавчій діяльності того, кого вона прагне залучити до гри [28].

За даними М. Подд'якова та Н. Кузіної, в умовах спеціального навчання на кінець дошкільного віку діти оволодівають пояснювальним мовленням, яке є необхідною частиною в умовах шкільного навчання [24].

Є. Короткова, І. Синиця, Є. Тихеева, Є. Фльоріна виділяють найрізноманітніші види описових висловлювань залежно від предмета, джерела опису, кількості описуваних предметів і виконуваної функції.

Описова розповідь – це виклад характерних ознак предмета або явища. Частіше зустрічаються описові розповіді фактичного характеру: опис картин, предметів, іграшок. На початку розповіді називається предмет або дії з ним. Різновидами описових розповідей є порівняльні і пояснювальні розповіді. Дошкільників навчають складати опис двох предметів із

контрастними ознаками, а також пояснювальні розповіді з елементами розмірковування, доведення, у супроводі показу уявлених дій.

Сюжетна розповідь – це передача подій, які змінюються в часі. В ній обов'язково мають бути дійові особи. Сюжетна розповідь найчастіше має творчий характер. Її героєм може бути сама дитина, якщо розповідається про реальну подію. Найважчі розповіді – творчі, вони проводяться з дітьми старшого дошкільного віку. Дітям треба дати знання про типову структуру таких розповідей:

- спочатку (експозиція) називається герой (або герої), іноді дається опис їхнього зовнішнього вигляду;
- потім розповідається коли, де відбувалася подія (зав'язка);
- далі дія розвивається, встановлюються зв'язки між епізодами, після чого йде закінчення (розв'язка) [12].

Як констатують А. Богуш, Л. Ворошніна, Є. Короткова, В. Моляко та ін.. велике значення в навчанні розповідання має зміст розповіді. Це можуть бути розповіді за сприйманням (опис іграшки, предмета або картини, яку діти розглядають) з пам'яті (про те, що сприйняли до моменту розповідання), розповідь за уявою (придумана розповідь, яка побудована на основі роботи уяви). Розповіді за сприйманням і з пам'яті мають фактичну основу: в них розповідається про речі, події, явища, що реально існують; розповіді за уявою - творчі, які потребують від дитини вміння використовувати власний досвід, створювати нові образи і ситуації. Творчі розповіді можуть спиратися і на наочну основу (придумати події, які могли б статися або сталися з героєм картини, що виходять за її межі; придумати казку про іграшку), і на словесну (придумати розповідь на запропоновану тему) [7, 19].

У навчанні дітей розповідання застосовуються різні прийоми, основними з яких є:

- зразок розповіді вихователя; план розповіді; складання розповіді за частинами;
- колективне складання розповіді.

Зразок розповіді – це опис предмета, події, явища, доступний для наслідування дітьми як за змістом, так і за формою.

План розповіді – це два-три основних запитання, які визначають зміст і послідовність викладу [18].

А. Богуш вважає, що в процесі заняття план треба поповнювати новими запитаннями; це активізує увагу дітей, дає можливість індивідуалізувати завдання. Щоб полегшити дітям складання розповідей за планом, рекомендується колективний розбір плану. Суть цього прийому полягає в тому, що вихователі, до складання розповідей обговорює з дітьми окремі питання плану, показуючи можливість урізноманітнення змісту розповідей [9, 10].

Описування предметів, іграшок навчають дітей виділяти найхарактерніші ознаки предметів, знаходити для опису точні слова, вирази, відмічати відмінне і схоже в предметах та в процесі їхнього порівняння. Вправи на описування іграшок, предметів готують дітей до проведення ігор на описування. Такі завдання запропонувала у свій час Є. Тихеева. Вона надавали їм великого значення в розвитку точності словника, зв'язного мовлення, логічності мислення, в розширенні кругозору дітей.

Навчання опису іграшок, предметів проводиться в усіх групах дошкільного навчального закладу (з допомогою вихователя за наявності предмета, з пам'яті). Діти повинні навчитися складати «загадки» про предмет або його зображення – описувані найхарактерніші ознаки предмета, не називаючи його, впізнати предмет за описом. Крім того, в процесі описування треба вчити дітей порівнювати предмети між собою, виділяючи відмінність між ними, а також спільні ознаки. Описуванню іграшок їм передувати їхнє розглядання, під час якого діти вчаться виділяти деталі і якості іграшок, оволодівають відповідним словником. Вихователь ставить запитання щодо зовнішнього вигляду, якостей іграшки, дій із нею. Діти підбирають порівняння, використовують різноманітну лексику.

Підбираючи матеріал для описування й порівняння, треба пам'ятати про його доступність дітям цього віку. Підбирати матеріал слід відповідно до знань про навколишнє, які визначені Базовим компонентом дошкільної освіти в Україні, Програмою виховання та навчання дітей у дошкільному навчальному закладі пня кожного віку окремо. У старшому дошкільному віці можна вже не давати зразок, а обмежитись лише планом.

На заняттях слід заохочувати спроби дітей привносити власний досвід. Для описування підбираються знайомі дітям предмети, і діти можуть включати в опис свої враження від них.

З метою ускладнення завдань дітям 5-6 років можна запропонувати групу іграшок. Дошкільники повинні не лише описати мри піки, а й точно визначити місце їхнього розташування (попереду, позаду, зліва, справа). Дітям цього віку дають також завдання описувати з пам'яті.

Важливе значення має описування натуральних предметів, знайомих дітям із життєвої практики. Це можуть бути об'єкти природи, знаряддя праці, посуд, швейне та письмове приладдя, різні предмети (ключі, ліхтарик тощо).

Розповідаючи, дитина пояснює призначення предмета, демонструє дії з ним. Про аналогічні предмети діти можуть складати порівняльні розповіді.

Н. Виноградова і А. Богуш запропонували такий прийом як: складання дітьми розповідей-етюдів. Це невеликі образні описи, особливо виразних об'єктів та явищ природи, творів прикладного мистецтва. Таку роботу вихователь може проводити як на заняттях, пік і на прогулянках [8, 10].

Уміння описувати предмети закріплюється в інших видах тільності (образотворчій, рольових іграх тощо).

В. Запорожець, Л. Гурович, А. Зрожевська надавали великого значення питанням розвитку зв'язного монологічного мовлення. Розглядалися також зв'язки і стосунки героїв твору, розуміння його композиції Важливим є й емоційний аспект сприйняття літературного твору і складання твору з допомогою просторового моделювання [24].

Праці Ф. Сохіної дали новий напрям проблемі розвитку зв'язного монологічного мовлення. Науковець В. Пінчук обґрунтувала необхідність формування усвідомлення явищ мови та мовлення, і це положення стало стрижневим для всіх досліджень, що мають відношення до питань мовного розвитку. Він підкреслював, що побудова зв'язного висловлювання має бути довільною, спланованою, обдуманною. Неодноразово відмічав, що зв'язне мовлення акумулює успіхи дитини в засвоєнні всіх сторін мови, всіх рівнів мовної системи і, виступаючи як кінцева мета мовного виховання, стає необхідною умовою оволодіння всіма сторонами мови: звуковою, лексичною, граматичною [18].

Отже, при аналізі змістових ознак мовлення дитини враховуються як комунікативні, когнітивно-лінгвістичні, так і афективно-вольові і творчі характеристики мовлення. Можна сказати, що психологічна характеристика мовленнєвого розвитку дитини, відбиваючи емоційні, когнітивні, лінгвістичні, вольові, творчі прояви, демонструє психологічні досягнення дошкільника на різних рівнях (поведінка, свідомість, особистість). На сьогодні вивчення проблеми розвитку зв'язного мовлення дітей дошкільного віку знаходиться в центрі уваги різних спеціалістів лінгвістів, психологів, психолінгвістів, педагогів.

Взаємозумовленість базових основ мовленнєвого розвитку дитини, які відображають поведінку, лінгвістичні, особистісні надбання психологічного розвитку дитини, демонструє найважливіший закон потенціювання: вища психічна функція, якою є мовлення, і характеристики досягнень особистісного рівня починають керувати підструктурою психологічних якостей, з яких вони вирости (поведінкою, свідомістю). На жаль, сучасне навчання дошкільників переважно спрямоване на розвиток у них тільки лінгвістичних умінь та навичок, засвоєння норм правильного вживання лексики, граматики, фонетики. У межах такої системи дитина розглядається як об'єкт педагогічного керівництва: вона має діяти за взірцем, наслідувати дорослого. Така діяльність має репродуктивний характер і не спонукає до

особистої активності й мовленнєвої творчості, що суперечить основній меті дошкільного виховання – забезпечити розвиток особистості дитини як суб'єкта різних видів діяльності, зокрема мовленнєвої. Тільки особистісний підхід чи мовленнєвого розвитку дитини, який ураховував би психологічні чинники цього процесу, дає змогу зняти цю суперечність.

У мовному спілкуванні розглядають соціальний і предметний аспект. Предметна (пізнавальна і практична) сторона мовленнєвої діяльності забезпечує переважно розвиток інтелектуальної активності дитини. Водночас мовленнєва діяльність спрямована на засвоєння норм взаємин з людьми та забезпечує розвиток її соціальної активності. Таким чином, у процесі розвитку зв'язного мовлення формуються якісно різні, проте взаємно необхідні вміння: соціальні, когнітивні, мовні (лінгвістичні). Рівень мовних досягнень дитини залежить від широти та дієвості особистісних, ділових, пізнавальних мотивів спілкування.

Можливість ставити та реалізувати особистісно-значущі цілі діяльності, пов'язані з комунікацією, задовольняє потреби дошкільників у визнанні, підтримці, повазі, любові, активності, нових враженнях. Ця закономірність потребує осмислення нових завдань у сфері мовленнєвого розвитку дошкільника як мислячої істоти, здатної використовувати знакову (невербальну і мовну) систему з метою встановлення комунікації, сприймання ні передачі інформації [12].

Основні завдання педагогічної роботи з дітьми, які зазнають труднощів у розвитку зв'язного мовлення:

- Забезпечення цілісності та життєздатності різних спільнот людей.
- Розвиток і диференціація емоцій (моральних, інтелектуальних, естетичних), що є основою ціннісних орієнтацій, пов'язаних із людиною та іншими суб'єктами спілкування (світ природи, мистецтва, предметний світ).
- Формування інтелекту й дослідницької діяльності, способів пізнання навколишнього світу.
- Виховання творчих відносин в організації мовної діяльності.

За такого підходу до завдань мовленнєвого розвитку дітей можна:

- зробити висновки про характер розвивальних впливів у дошкільному навчальному закладі, про створення емоційного клімату, активність дітей;
- визначити характер мовленнєвого розвитку дітей різних вікових груп та оволодіння ними відповідними віку нормами мови;
- вести спостереження за змінами в мовленнєвому розвитку дітей у процесі спеціальних формувальних впливів [12].

Монологічне мовлення є організованим видом мовлення, тому воно потребує спеціального виховання. Зв'язне висловлювання засвідчує, наскільки дитина оволоділа словниковим запасом рідної мови, її граматичною будовою, нормами мови і мовлення.

Зв'язність великою мірою залежить від рівня оволодіння побудовою окремих речень, уміння пов'язувати слова й речення. Розвиток зв'язного мовлення неможливо уявити без оволодіння дитиною рідною мовою, засвоєння її звукової сторони, словникового запасу, граматичної будови мовлення.

У лабораторії розвитку мовлення розроблено систему занять, яка враховує всі сторони мовленнєвого розвитку. Ця система ґрунтується на комплексному підході, який полягає в тому, що на одному занятті розв'язуються водночас різні мовленнєві завдання, пов'язані між собою єдиним змістом (хоч сучасна практика вважає, що сполучення завдань потрібно, а єдиний зміст зовсім не обов'язковий). У цій методиці принцип єдиного змісту є провідним, особливо для старшого дошкільного віку. «І хоча цього принципу дотримуються не на всіх заняттях, оскільки він не є самоціллю, – пише О. Ушакова, – ми вважаємо його важливим, адже увага дітей не відволікається на нові персонажі й посібники, а вже на знайомих словах і поняттях проводяться граматичні, лексичні, фонетичні вправи, тоді й перехід до зв'язного висловлювання стає для дитини природним і неважким» [6].

Н. Мелецька розглядає розділи роботи з розвитку мовлення відповідно до основних одиниць мови. «Предметом роботи з розвитку мовлення – пише вона, – є функціонування мовної одиниці, під якою ми розуміємо не просто значення, функцію, роль тієї чи іншої одиниці в системі мови, а призначення, застосування, використання мовних засобів для передачі певного «інтелектуального» чи «логічного» змісту, їхнього використання в спілкуванні, реалізацію потенційних властивостей мовних засобів у мовленні залежно від особливостей самих засобів, мети висловлювання, намірів мовця» [7, 8]. Науковець підкреслює, що необхідність взаємозв'язку між різними сторонами роботи з розвитку мовлення не потребує особливих доведень, бо цей взаємозв'язок зумовлений взаємозв'язками між різними мовними одиницями, які існують у мові. На думку автора, існують такі шляхи реалізації цього взаємозв'язку:

Перший шлях: вивчення мовних одиниць.

Другий шлях: розглядання мовних засобів стосовно тексту висловлювання.

Отже, діти, засвоюючи одиниці мови, вчаться користуватися певними засобами у своєму мовленні, самостійно будувати висловлювання.

М. Львов виокремлює три лінії роботи з розвитку мовлення: робота над словом, робота над словосполученням і реченням, робота над зв'язним мовленням. Усі ці три лінії взаємопов'язані, вони розвиваються паралельно; водночас вони підпорядковані одна одній: словникова робота дає матеріал для складання зв'язного висловлювання, робота над реченням допоможе побудувати це висловлювання в певній композиції. Саме у зв'язному мовленні зливаються всі мовленнєві вміння – користування словниковим запасом, формулювання речення, складання тексту за логікою та композицією.

О. Ушакова, П. Трифонова розглядають аспекти взаємозв'язку різних мовних завдань (словникової роботи, формування граматично правильного і мовлення, виховання звукової культури мовлення) у розвитку зв'язного

мовлення в дошкільнят. Словникова робота, спрямована не лише на збагачення словника, а й на поглиблення розуміння змісту, значення слова, сприяє тому, що діти під час побудови зв'язного висловлювання починають добирати потрібні слова, створювати різноманітні сполучення слів, замінювати слова для уточнення смислу висловлювання. Саме робота над смисловим боком слова розвиває такі властивості зв'язного мовлення, як правильність, точність, виразність, не применшуючи значення роботи над словником для формування осмисленого оволодіння лексичними засобами у створенні самостійного висловлювання [24].

Отже, словникова робота сприяє формуванню вмінь вільно вибирати мовні засоби, які найбільш правильно сполучаються за смислом і точно відображають задум мовця.

Робота над граматичною формою слова і речення, тобто формування граматичної будови мовлення, також пов'язана з розвитком зв'язного мовлення і, передусім, з лексичною роботою. У процесі вправ на добір синонімів чи антонімів до заданого слова діти водночас виконують і вправи на узгодження іменників та прикметників у роді, числі, відмінку. Усвідомлення правильних граматичних форм веде до правильного їхнього вживання у зв'язному висловлюванні.

Зв'язність викладу тексту залежить від таких елементів звукової культури мовлення, як чітка дикція, темп, гучність, і правильність вимови, інтонаційна виразність. За відсутності цілеспрямованої роботи над інтонаційною виразністю мовлення дітей характеризується монотонністю, а це веде до його нерозбірливості, таке висловлювання важко назвати зв'язним.

Виникає необхідність підвищення професійної грамотності вихователів у царині дитячої психології та дошкільньої дидактики пов'язаної з вибором цілей, прийомів, методів, одиниць мовленнєвого розвитку, важливо пам'ятати про зміну видів діяльності за форм їхнього проведення, щоб кожна ситуація допомагала дитині вирішувати питання мовної комунікації.

Взаємозалежна система «людина – ситуація» – предмет постійного аналізу, осмислення і творчості дитини. Перш ніж вона почне розв'язувати завдання які стоять перед нею на будь-якому занятті, дитина повинна вирішити міжособистісні питання мовної комунікації.

Таким чином, центральним питанням педагогічної технології є мовленнєвий розвиток, який забезпечує формування проектної та організаційної грамотності дитини.

Важливість своєчасного розвитку мовлення як розвиненої здатності дитини вбачається також у тому, що воно є найпершим проявом серед фундаментальних базових здібностей. Тому повноцінний мовленнєвий розвиток пробуджує безліч різних видів спеціальних здібностей дитини. Мовленнєва здібність є ніби каталізатором, механізмом запуску всіх талантів людини, якщо природа подарувала передумови, а соціальне оточення зуміло їх побачити, підтримати та допомогти розвинути. Цей механізм взаємозбагачення психічного розвитку дитини та проявів усіх форм активності описує психологічна категорія ампліфікації.

Отже, ця важлива проблема має багато відкритих питань та чекає на своїх дослідників. Але практична цінність цього закону розвитку мовлення завжди в полі уваги педагогів та психологів, роботи яких спрямовані на пошук такої розвивальної моделі, яка б могла забезпечити дитині можливість прояву різноманітних здібностей, творчого вибору та якісних змін діяльності від репродуктивного до творчого рівня. При формуванні вмінь будувати зв'язне висловлювання ми повинні враховувати взаємодію різних факторів – фонетичних, лексико-семантичних, граматичних, кожний з яких має свої особливості й засоби організації. Орієнтиром ефективності такої педагогічної моделі є розвиток здібностей та відповідні зміни, які характеризують повноцінно розвинену особистість.

Гуманізація педагогічного процесу, пов'язана із забезпеченням прав педагогів на незалежний пошук власних методів роботи з дітьми, зумовила появу різноманітних і варіативних програм, в основі яких лежать нові

погляди на дитину та розвиток, широке застосування авторських технологій кращих вітчизняних та зарубіжних систем виховання, оновлення змісту освітнього процесу.

Отже, розвиток зв'язного мовлення дітей є актуальною проблемою сучасної освіти, оскільки є повноцінною основою формування особистості. В дошкільній освіті мовлення – матеріал для формування психіки дитини, одна з основ розвитку й навчання особистості, розвитку розуму й почуттів, розумового розвитку, вміння взаємодіяти із суспільством. Розвиток зв'язного мовлення є найважливішим завданням в опануванні дитиною рідною мовою.

Це зумовлено тим, що у зв'язному мовленні реалізується основна функція мови й мовлення – комунікативна.

1.2. Особливості розвитку зв'язного мовлення в дошкільному дитинстві

Актуальною проблемою дошкільної галузі лінгводидактики є формування культури мовленнєвого спілкування, мовленнєвого етикету, мовленнєвого розвитку дітей старшого дошкільного віку, лексичного розвитку, зв'язного мовлення (Н. Луцан, Н. Кирста, Т. Постоян, О. Трифонова, Г. Чулкова, С. Ласунова, С. Боднар, О. Луценко).

Н. Бабич так визначає основні поняття:

Мова – це: 1) універсальний засіб навчання і виховання людини; 2) енциклопедія людського досвіду; 3) один із компонентів духовної культури суспільства; 4) засіб координації всіх виробничих процесів.

Мовлення – це: 1) спосіб існування і вияву мови; 2) вияв процесу формування думки; 3) засіб конкретизації мовного спілкування.

Для процесу мовлення є характерними темп, тривалість, тембр, ступінь гнучкості, артикуляційна чіткість, акцент, виразність тощо.

У процесі мовлення відбиваються його індивідуальні особливості: психологічний стан, ставлення до співрозмовника, щирість, стиль спілкування(офіційний, зневажливий, науковий).

У лінгводидактиці ствердився діяльнісний підхід до мовлення. Мовлення розглядається як мовленнєва діяльність, в якій у ході спілкування використовуються мовні засоби. Діяльнісний підхід до мовлення сприяє підвищенню ефективності методики розвитку мови, дозволяє більш чітко спрямувати роботу на формування мовленнєвих умінь та навичок, виступає показником засвоєння мови.

Мовлення має певну форму і позамовний зміст, єдність форми і змісту утворює текст, який містить у собі відповідну інформацію. Тексту притаманні такі ознаки як: цілісність змісту, зв'язність викладу, структурна організація, завершеність. Мовлення поділяють на діалогічне, монологічне.

Діалогічне мовлення – це бесіда, розмова між двома співрозмовниками, яка складається із запитань, відповідей, штампів, окремих реплік, супроводжується мімікою, жестами, діями, емоційністю у процесі безпосереднього сприймання висловлювань.

Діалог, за Л. Щербою, це ланцюжок реплік. Діалог може виступати в таких типах: мовленнєві штампи (добрий день, вибачте, дозвольте); звертання із запитанням і швидка реакція на запитання; розпитування, реплікування.

Реплікування – вміння доречно використовувати репліки: повідомлення, ствердження, заперечення, стимул до дії.

Монолог– це вид зв'язного мовлення однієї особи, повідомлення про певні факти дійсності, що знаходяться в різних причинових та часових зв'язках. Розрізнять типи монологу : розповідь, опис, міркування.

Монологічне та діалогічне мовлення називають зв'язним мовленням. Сутність зв'язного мовлення визначив С. Рубінштейн. Зв'язне мовлення може бути ситуативним і контекстним.

Контекстне мовлення – це зв'язне мовлення, яке може бути зрозумілим на основі його предметного змісту, мовленнєвого контексту.

Ситуативне мовлення – це мовлення. Яке може бути зрозумілим тільки в конкретній ситуації; це мовлення, що супроводжує дії, жести, міміку, складається з окремих, не пов'язаних між собою слів (Галина Леушина).

Мова виконує низку функцій:

- комунікативна
- експресивна (емоціональна насиченість мовлення)
- номінативна (називання речей)
- гносеологічна (пізнання довкілля)
- мислетворча (мовлення є засобом формування думок)
- естетична (культурні цінності: художнє слово, мистецтво, фольклор)
- культуроносна (є носієм культури кожної нації).

Діалогічна мова представляє собою особливо яскравий прояв комунікативної функції мови. Вчені називають діалог первинною природною формою мовного спілкування, класичною формою мовного спілкування. Головною особливістю діалогу є чергування говоріння одного співрозмовника з прослуховуванням і подальшим говорінням іншого. (Важливо, що в діалозі співрозмовники завжди знають, про що йде мова, і не потребують розгортанні думки і висловлювання).

Усна діалогічна мова протікає в конкретній ситуації і супроводжується жестами, мімікою, інтонацією. Звідси і мовне оформлення діалогу. Мова в ньому може бути неповної, скороченою, іноді фрагментарною. / Для діалогу характерні: розмовна лексика і фразеологія; стислість, недомовленість, обривистість; прості і складні безсполучникові речення; короткочасне попереднє обдумування; «Можливості підключення діалогу забезпечується двома співрозмовниками. Діалогічне мовлення відрізняється невимушеністю, реактивністю. Дуже важливо відзначити, що для діалогу типово використання шаблонів і кліше, мовних стереотипів,

стійких формул спілкування, звичних, часто вживаних і як би прикріплених до певних побутовим положенням і темам розмови (Л. Якубинский). Мовні кліше полегшують ведення діалогу [25].

Монологічне мовлення – чітке, логічно послідовне висловлювання, що протікає відносно довго в часі, що не розраховане на негайну реакцію слухачів. Воно має незрівнянно більш складну будову, висловлює думку однієї людини, яка невідома слухачам. Тому вислів містить більш повну формулювання інформації, воно більш розгорнуто. У монологі необхідні внутрішня підготовка, більш тривале попереднє обдумування висловлювання, зосередження думки на головному. Тут теж важливі немовні кошти (жести, міміка, інтонація), вміння говорити емоційно, жваво, виразно, але вони займають підлегле місце. / Для монологу характерні: літературна лексика; розгорнення висловлювання, закінченість, логічна завершеність; синтаксична оформленість (розгорнута система сполучних елементів); зв'язність монологу забезпечується одним говорять

Ці дві форми мови відрізняються і мотивами. Монологічне мовлення стимулюється внутрішніми мотивами, і її зміст та мовні засоби вибирає сам говорить. Діалогічна мова стимулюється не тільки внутрішніми, але і зовнішніми мотивами (ситуація, в якій відбувається діалог, репліки співрозмовника).

Отже, монологічне мовлення є більш складним, довільним, більш організованим видом мовлення і тому вимагає спеціального мовного виховання (Л. Щерба, А. Леонтьєв).

Незважаючи на істотні відмінності, діалог і монолог взаємопов'язані один з одним. У процесі спілкування монологічне мовлення органічно вплітається в діалогічну, а монолог може набувати діалогічні властивості. Часто спілкування протікає в формі діалогу з монологічними вставками, коли поряд з короткими репліками вживаються більш розгорнуті висловлювання, що складаються з декількох пропозицій і містять різну інформацію (повідомлення, доповнення або уточнення сказаного).

Л. Якубинский, один з перших дослідників діалогу в нашій країні, відзначав, що крайні випадки діалогу і монологу пов'язані між собою рядом проміжних форм. Однією з останніх є бесіда, що відрізняється від простої розмови більш повільним темпом обміну репліками, великим їх обсягом, а також обдуманістю, довільністю мови. Таку розмову називають на відміну від спонтанного (непідготовленого) розмови підготовленим діалогом.

Взаємозв'язок діалогічного і монологічного мовлення особливо важливо враховувати в методиці навчання дітей рідної мови. Очевидно, що навички і вміння діалогічного мовлення є основою оволодіння монологом. В ході навчання діалогічного мовлення створюються передумови для оволодіння розповіддю, описом. У ранньому дитинстві формування діалогічного мовлення передує становленню монологічного, а в подальшому робота по розвитку цих двох форм мовлення протікає паралельно. Ряд вчених вважають, що хоча оволодіння елементарної діалогічною промовою первинно по відношенню до монологічної і готує до неї, якість діалогічного мовлення в його зрілій розгорнутій формі багато в чому залежить від володіння монологічним мовленням [31]. Таким чином, навчання елементарної діалогічної мови повинно підводити до оволодіння зв'язним монологічним висловлюванням і тому, щоб останнє могло бути якомога раніше включено в розгорнутий діалог і збагачувало б бесіду, надаючи їй природний, зв'язний характер.

Зв'язна мова може бути, ситуативною і контекстною. Ситуативна мова пов'язана з конкретною наочною ситуацією і не відображає повністю змісту думки в мовних формах. Вона зрозуміла тільки при обліку тієї ситуації, про яку розповідається. Хто говорить широко використовує жести, міміку, вказівні займенники. У контекстній промові на відміну від ситуативної її зміст зрозуміло з самого контексту. Складність контекстної промови полягає в тому, що тут потрібна побудова висловлювання без урахування конкретної ситуації, спираючись лише на мовні засоби.

У більшості випадків ситуативна мова має характер розмови, а контекстна мова – характер монологу. Але, як підкреслює Д. Ельконін, неправильно ототожнювати діалогічну мову з ситуативною, а контекстну – з монологічною. І монологічне мовлення може мати ситуативний характер. Важливим у зв'язку з обговоренням сутності зв'язного мовлення є з'ясування поняття «розмовна мова». Діти дошкільного віку опановують насамперед розмовним стилем мови, який характерний, головним чином, для діалогічного мовлення. Монологічне мовлення розмовного стилю зустрічається рідко, вона ближче до книжково-літературного стилю.

У педагогічній літературі частіше підкреслюється особлива роль зв'язного монологічного мовлення. Але не менш важливо оволодіння діалогічної формою спілкування, оскільки в широкому розумінні «діалогічні стосунки ... це майже універсальне явище, що пронизує всю людську мову і всі відносини і прояви людського життя» (М. Бахтін).

Розвиток обох форм зв'язного мовлення відіграє провідну роль в процесі мовного розвитку дитини і займає центральне місце в загальній системі роботи з розвитку мовлення в дитячому садку. Навчання зв'язного мовлення можна розглядати і як мету, і як засіб практичного оволодіння мовою. Освоєння різних сторін мови є необхідною умовою розвитку зв'язного мовлення, і в той же час розвиток зв'язного мовлення сприяє самостійному використанню дитиною окремих слів і синтаксичних конструкцій. Зв'язне мовлення вбирає в себе всі досягнення дитини в оволодінні рідною мовою, його звуковим ладом, словниковим складом, граматичною будовою.

Зв'язне мовлення виконує найважливіші соціальні функції: допомагає дитині встановлювати зв'язки з оточуючими людьми, визначає і регулює норми поведінки в суспільстві, що є вирішальною умовою для розвитку особистості. Навчання зв'язного мовлення впливає і на естетичне виховання: перекази літературних творів, самостійні дитячі твори розвивають образність і виразність мови, збагачують художньо-мовної досвід дітей.

Розвиток зв'язного мовлення відбувається поступово разом з розвитком мислення і пов'язане з ускладненням дитячої діяльності і формами спілкування з оточуючими людьми [8].

У підготовчому періоді розвитку мови, на першому році життя, в процесі безпосередньо-емоційного спілкування з дорослим закладаються основи майбутньої зв'язного мовлення. В емоційному спілкуванні дорослий і дитина висловлюють різноманітні почуття (задоволення або незадоволення), а не думки. Поступово відносини дорослого і дитини збагачуються, розширюється коло предметів, з якими він стикається, а слова, які раніше висловлювали тільки емоції, починають ставати для малюка позначеннями предметів і дій. Дитина опановує своїм голосовим апаратом, набуває вміння розуміти мову оточуючих. Розуміння мови має величезне значення в усьому подальшому розвитку дитини, є початковим етапом у розвитку функції спілкування. Складається особливий тип спілкування, при якому дорослий говорить, а дитина відповідає мімікою, жестом, рухом.

На основі розуміння, спочатку дуже примітивного, починає розвиватися активна мова дітей. Дитина наслідує звукам і звукосполученням, які вимовляє дорослий, сам привертає увагу дорослого до себе, до якого-небудь предмету.

До кінця першого – початку другого року життя з'являються перші осмислені слова, але вони переважно висловлюють бажання і потреби дитини. Тільки в другій половині другого року життя слова починають служити для малюка позначеннями предметів. З цього моменту дитина починає використовувати слова для звернення до дорослого і набуває можливість за допомогою мови вступати в свідоме спілкування з дорослим. Слово для неї мають сенс цілої пропозиції. Поступово з'являються перші пропозиції, спочатку з двох, а до двох років з трьох і чотирьох слів. До кінця другого року життя дитини слова починають граматично оформлятися. Діти висловлюють свої думки і бажання більш точно і ясно. Мова в цей період виступає в двох основних функціях: як засіб встановлення контакту і як засіб

пізнання світу. Незважаючи на недосконалість звуковимови, обмеженість словника, граматичні помилки, вона є засобом спілкування і узагальнення.

На третьому році життя швидкими темпами розвиваються як розуміння мови, так і активна мова, різко зростає словниковий запас, ускладнюється структура пропозицій. Діти користуються найпростішою, природною і первинною формою мовлення – діалогічною, яка спочатку тісно пов'язана з практичною діяльністю дитини і використовується для налагодження співпраці всередині спільної предметної діяльності. Вона полягає в прямому зверненні до співрозмовника, містить вираз прохання і допомоги, відповіді на питання дорослого. Така граматично мова маленької дитини ситуативна. Її смисловий зміст зрозуміло лише в зв'язку з ситуацією. Контекст замінюють жести, міміка, інтонація. Але вже в цьому віці діти враховують в діалозі при побудові своїх висловлювань то, як їх зрозуміють партнери [15].

У дошкільному віці відбувається відділення мови від безпосереднього практичного досвіду. Головною особливістю цього віку є виникнення планувальної функції мови. У рольовій грі, провідної діяльності дошкільнят, виникають і нові види мови: мова, інструктує учасників гри, мова-повідомлення, що оповідає дорослому про враження, отримані поза контактом з ним. Мова обох видів набуває форму монологічної, контекстної.

Основна лінія розвитку зв'язного мовлення полягає в тому, що від виняткового панування ситуативного мовлення дитина переходить до мови контекстної. Поява контекстної промови визначається завданнями і характером його спілкування з оточуючими. Зміна способу життя дитини, ускладнення пізнавальної діяльності, нові відносини з дорослими, поява нових видів діяльності вимагають більш розгорнутої мови, а колишні засоби ситуативної мови не забезпечують повноти і ясності висловлювання. Виникає мова контекстна.

Перехід від ситуативної мовлення до контекстної, на думку Д. Ельконіна, відбувається до 4-5 років. Разом з тим елементи зв'язного монологічного мовлення з'являються вже в 2-3 роки. Перехід до контекстної мови тісно пов'язаний з освоєнням словникового складу і граматичної будови рідної мови, з розвитком уміння довільно використовувати засоби мови. З ускладненням граматичної структури мови висловлювання стають все більш розгорнутими і зв'язними [29].

У молодшому дошкільному віці мова пов'язана з безпосереднім досвідом дітей, що відбивається на формах мови. Для неї характерні неповні, невизначено-особисті пропозиції, що складаються часто з одного присудка; назви предметів замінюються займенниками. В оповіданнях дитини переплітаються факти з матеріалу на задану тему з спливаючими на поверхню фактами з особистого досвіду.

Ситуативність мови не є абсолютною приналежністю віку дитини. У одних і тих же дітей мова може бути щось більш ситуативної, то більш контекстної. Це визначається завданнями і умовами спілкування.

Висновок А. Леушиної знайшов підтвердження в дослідженні М. Лісіна та її учнів. Вчені довели, що рівень мовного розвитку залежить від рівня розвитку спілкування у дітей. Форма висловлювання залежить від того, як розуміє дитини співрозмовник. Мовна поведінка співрозмовника впливає на зміст і структуру мовлення дитини. Наприклад, в спілкуванні з однолітками діти в більшій мірі використовують контекстну мову, оскільки їм треба щось пояснити, в чомусь переконати. У спілкуванні з дорослими, легко розуміють їх, діти частіше обмежуються ситуативною промовою.

Поряд з монологічною промовою продовжує розвиватися і діалогічна мова. Надалі обидві ці форми співіснують і використовуються в залежності від умов спілкування.

Діти 4-5 років активно вступають в розмову, можуть брати участь у колективній бесіді, переказують казки і короткі розповіді, самостійно розповідають про іграшки і картинки. Разом з тим їх зв'язна мова ще

недосконала. Вони не вміють правильно формулювати питання, доповнювати і поправляти відповіді товаришів. Їхні розповіді в більшості випадків копіюють зразок дорослого, містять порушення логіки; пропозиції всередині розповіді часто пов'язані лише формально.

У старшому дошкільному віці діти здатні активно брати участь в бесіді, досить повно і точно відповідати на питання, доповнювати і поправляти відповіді інших, подавати доречні репліки, формулювати питання. Характер діалогу дітей залежить від складності завдань, що вирішуються в спільній діяльності.

Удосконалюється і монологічне мовлення: діти освоюють різні типи зв'язних висловлювань (опис, розповідь, почасти міркування) з опорою на наочний матеріал і без опори. Ускладнюється синтаксична структура дитячих оповідань, збільшується кількість складносурядних і складнопідрядних речень. Разом з тим у значної частини дітей ці вміння нестійкі.

Знання специфіки зв'язного мовлення і особливостей її розвитку у дітей дозволяє визначити завдання і зміст навчання зв'язного мовлення. Програма дитячого садка передбачає навчання діалогічного і монологічного мовлення. Робота по розвитку діалогічного мовлення спрямована на формування умінь, необхідних для спілкування.

Діалог – складна форма соціальної взаємодії. Брати участь в діалозі іноді буває важче, ніж будувати монологічне висловлювання. Обдумування своїх реплік, питань відбувається одночасно зі сприйняттям чужої мови. Участь в діалозі вимагає складних умінь: слухати і правильно розуміти думку, що виражається співрозмовником; формулювати у відповідь власне судження, правильно висловлювати його засобами мови; міняти слідом за думками співрозмовника тему мовного взаємодії; підтримувати певний емоційний тон; стежити за правильністю мовної форми, в яку втілюються думки; слухати свою промову, щоб контролювати її нормативність і, якщо потрібно, вносити відповідні зміни і поправки.

Можна виділити кілька груп діалогічних умінь:

1. Власне мовні вміння:

- Вступати в спілкування (вміти і знати, коли і як можна почати розмову зі знайомим і незнайомим чоловіком, зайнятим, що розмовляє з іншими);

- Підтримувати і завершувати спілкування (враховувати умови і ситуацію спілкування; слухати і чути співрозмовника; проявляти ініціативу в спілкуванні, перепитувати; доводити свою точку зору; висловлювати ставлення до предмета розмови – порівнювати, висловлювати свою думку, наводити приклади, оцінювати, погоджуватися або заперечувати, питати, відповідати; висловлюватися логічно, зв'язно;

- Говорити виразно в нормальному темпі, користуватися інтонацією діалогу.

2. Уміння мовного етикету. У мовний етикет включаються: звернення, знайомство, вітання, привернення уваги, запрошення, прохання, згода і відмова, вибачення, скарга, співчуття, несхвалення, привітання, подяку, прощання та ін.

3. Уміння спілкуватися в парі, групі з 3-5 чоловік, в колективі.

4. Уміння спілкуватися для планування спільних дій, досягнення результатів і їх обговорення, брати участь в обговоренні певної теми.

5. Немовні (невербальні) вміння – доречне використання міміки, жестів.

Розглянемо зміст вимог до діалогічного мовлення за віковими групами.

У групах раннього віку ставиться завдання розвитку розуміння мови оточуючих і використання активної мови дітей як засобу спілкування. Дітей вчать висловлювати прохання та бажання словом, відповідати на деякі питання дорослих (Хто це? Що робить? Який? Яка?). Розвивають ініціативну мову дитини, спонукають його звертатися до дорослого і дітям з різних приводів, формують уміння ставити питання.

У молодшому дошкільному віці вихователь повинен домагатися, щоб кожен малюк легко і вільно вступає в спілкування з дорослими і дітьми, вчити дітей висловлювати свої прохання словами, зрозуміло відповідати на питання дорослих, підказувати дитині приводи для розмов з іншими дітьми. Слід виховувати потребу ділитися своїми враженнями, розповідати про те, що зробив, як грав, звичку користуватися простими формулами мовного етикету (вітатися, прощатися в дитячому саду і сім'ї), заохочувати спроби дітей задавати питання з приводу найближчого оточення (Хто? Що? Де? що робить? Навіщо?) [11]

В середньому дошкільному віці дітей привчають охоче вступати в спілкування з дорослими і однолітками, відповідати на питання і задавати їх з приводу предметів, їх якостей, дій з ними, взаємин з оточуючими, підтримувати прагнення розповідати про свої спостереження, переживання.

Вихователь більше уваги приділяє якості відповідей дітей: вчить відповідати як в короткій, так і в поширеній формі, не відхиляючись від змісту питання. Поступово він залучає дітей до участі в колективних бесідах, де потрібно відповідати тільки тоді, коли запитує вихователь, слухати висловлювання товаришів.

Триває виховання культури спілкування: формування умінь вітати рідних, знайомих, товаришів по групі, з використанням синонімічних формул етикету (Добрий ранок!), відповідати по телефону, не втручатися в розмову дорослих, вступати в розмову з незнайомими людьми, зустрічати гостя, спілкуватися з ним.

В старших групах слід вчити більш точно відповідати на питання, об'єднувати в поширеному відповіді репліки товаришів, відповідати на один і той же питання по-різному, коротко і поширено. Закріплювати вміння брати участь у спільній розмові, уважно слухати співрозмовника, не перебивати його, не відволікатися. Особливу увагу необхідно приділяти вмінням формулювати і задавати питання, відповідно до почутим будувати відповідь,

доповнювати, виправляти співрозмовника, зіставляти свою точку зору з точкою зору інших людей.

Слід заохочувати розмови з приводу речей, які не перебувають у полі зору дитини, змістовне мовне спілкування дітей з приводу ігор, прочитаних книг, переглянутих кінофільмів.

Діти старшого дошкільного віку повинні володіти різноманітними формулами мовного етикету (Сергій, можу я тебе попросити принести одяг з сушарки?; Альоша, допоможи, мені, будь ласка; Лена, будь добра, допоможи Сашкові застебнути куртку; Дякую вам; Спасибі за все; Дякуємо. Було дуже цікаво і т. п.), вживати їх без нагадування.

Велике місце в усіх вікових групах займає формування культури спілкування. Дітей вчать називати дорослих по імені та по батькові, на «ви», називати один одного ласкавими іменами (Таня, Танюша); під час розмови не опускати голову, дивитися в обличчя співрозмовнику; розмовляти без крику, але досить голосно, щоб співрозмовнику було чути; не втручатися в розмову дорослих; бути товариськими і привітними без нав'язливості.

Завдання і зміст навчання монологічного мовлення визначаються особливостями розвитку зв'язного мовлення дітей і особливостями монологічного висловлювання.

Будь-яке зв'язне монологічне висловлювання характеризується рядом ознак. Виділяються такі основні ознаки: цілісність (єдність теми, відповідність всіх мікротем головної думки); структурне оформлення (початок, середина, кінець); зв'язність (логічні зв'язки між пропозиціями і частинами монологу); обсяг висловлювання; плавність (відсутність тривалих пауз в процесі розповідання) [22].

Для досягнення зв'язності мовлення необхідний ряд умінь, а саме: умінь розуміти й осмислювати тему, визначати її межі; відбирати необхідний матеріал; розташовувати матеріал у потрібній послідовності; користуватися засобами мови відповідно до літературних норм і завданнями висловлювання; будувати мовлення навмисно і довільно.

У сучасній методиці програма розвитку зв'язного монологічного мовлення значно уточнена і доповнена. У ній передбачається формування таких умінь, як уміння відбирати зміст для своїх оповідань, розташовувати його в певній послідовності. Крім того, важливо повідомляти дітям елементарні знання про побудову тексту і способи зв'язку речень.

У мові склалися типові способи з'єднання фраз в тексті – ланцюгова, паралельна і променева. При паралельному з'єднанні пропозиції не зчіплюються, а зіставляються або протиставляються. Променева – частіше використовується в описі, коли називається, а потім характеризується об'єкт

Зв'язні висловлювання дітей можна охарактеризувати з різних точок зору: по функції (призначення), джерела висловлювання, ведучому психічному процесу, на який спирається дитина.

Залежно від функції (призначення) виділяють чотири типи монологів: опис, розповідь, міркування і контамінацію (змішані тексти). У дошкільному віці спостерігаються переважно контаміновані (змішані) висловлювання, в яких можуть використовуватися елементи всіх типів з переважанням одного з них. Вихователь повинен добре знати особливості кожного типу текстів: їх призначення, структуру, характерні для них мовні засоби.

Опис. Це характеристика предмета в статиці. В описі виділяється загальну тезу, що називає об'єкт, потім йде характеристика істотних і другорядних ознак, якостей, дій. Завершує опис підсумкова фраза, що виражає оцінне ставлення до предмета. Структура опису «м'яка», варіативна. При описі важливими є лексичні та синтаксичні засоби, спрямовані на визначення об'єкта, його ознак. Тому використовуються епітети, метафори, порівняння. Для опису характерна перелічувальна інтонація.

У дитячому садку діти описують картинки, іграшки, предмети, інтер'єр, явища природи, людей.

Оповідання. Це зв'язна розповідь про якісь події. Його основою є сюжет, який розгортається в часі. Оповідання служить для розповіді про що розвиваються діях і станах (розповідь про факти, події, про стан і настрої,

про переживання). Матеріал в ньому викладається на основі тих смислових зв'язків, які підказані життєвою ситуацією. Послідовність подій визначається їх фактичним ходом. Тому структура оповідання жорстка. Вона вимагає певної послідовності, не допускає перестановки (початок події, його розвиток і кінець).

Міркування. Це логічний виклад матеріалу у формі доказу. У міркуванні міститься пояснення будь-якого факту, аргументується певна точка зору, розкриваються причинно-наслідкові зв'язки і відносини. У міркуванні обов'язкові дві смислові частини: перша – те, що пояснюється або доводиться; друга – саме пояснення або доказ. У його структурі виділяються теза (зазвичай початкову пропозицію), докази висунутої тези і висновок. Якщо в описі переважають засоби вираження визначальних відносин, то в оповіданні – засоби вираження послідовності дій, а в міркуванні використовуються різні способи вираження причинно-наслідкових відносин, підрядні речення з союзом тому що, дієслівні словосполучення, іменники в родовому відмінку із прийменниками від, з, через, вступне слово, частка адже і безсполучникового зв'язок, а також слова ось наприклад. Діти дошкільного віку опановують найбільш простими міркуваннями розмовного стилю.

У дитячому садку дітей навчають двох основних типів монологів – самостійного розповіді і переказу. Вони відрізняються один від одного тим, що в першому випадку дитина відбирає зміст для висловлювання і оформляє його самостійно, а в другому матеріалом для висловлювання служить художній твір.

Переказ – це осмислене відтворення літературного зразка в усному мовленні. При переказі дитина передає готовий авторський зміст і запозичує готові мовні форми (словник, граматичні конструкції) [16].

Розповідь – це самостійний розгорнутий виклад дитиною певного змісту. У методиці традиційно терміном «розповідь» прийнято позначати самостійно створені дітьми монологи різного типу (опис, розповідь,

міркування або контамінація). Тут допускається (з лінгвістичної точки зору) термінологічна неточність, оскільки розповіддю ми можемо назвати тільки розповідь.

Залежно від джерела висловлювання можна виділити монологи: 1) за іграшками і предметами, 2) по картині, 3) з досвіду, 4) творчі розповіді.

Розповідання за іграшками і розповідання за картинами. Іграшки, предмети і картини служать прекрасним матеріалом для навчання різним типам висловлювань, оскільки вони підказують зміст промови. При описі діти спираються на сприйняття наочного матеріалу, виокремлюють характерні ознаки предметів і явищ. Часто в опис включається і розповідь про виконані або можливі дії з іграшкою або предметом, про те, як з'явилися ці речі у дитини. У оповідних монологах діти передають певний сюжет, підказаний картиною, готової ігрової ситуацією, створеної за допомогою іграшок, а також придумують розповідь по картині, з виходом за рамки зображеного, або з іграшок (одного або кількох). У розповіданні з іграшок і картинам діти вчаться відбирати предметно-логічний зміст для описів і оповідань, набувають вміння вибудовувати композицію, пов'язувати частини в єдиний текст, вибірково користуватися мовними засобами.

Розповідання з досвіду спирається на уявлення, отримані в процесі спостережень, а також різних видів діяльності, і відображає переживання і почуття дитини. У монологах з колективного та індивідуального досвіду формуються навички і оповідання, і опису, і міркування.

Творчі розповіді – це розповіді про вигадані події. Під творчим розповіданням в методиці розуміють діяльність, результатом якої є придумування дітьми казок, реалістичних оповідань з самостійно створеними образами, ситуаціями, логічно побудованих, наділених в певну словесну форму. Реалістичне оповідання відображає існуючі в природі предмети і явища, хоча в особистому досвіді дитини вони не зустрічалися. Казки найчастіше є відбиток художнього досвіду, накопиченого дітьми при сприйнятті і переказі народних і літературних казок. Діти можуть складати

також і небилиці. Творчими можуть бути твори не тільки розповідного, а й описового характеру.

Є. Короткова виділила ще один вид дитячих оповідань – про майбутні ігри. По темі і змісту це розповіді про майбутні ігри. Діти вчаться в елементарній формі планувати свої ігри. Оскільки мова йде про ігри, яких ще не було, то ці розповіді близькі до творчих. Однак відрізняються від них тим, що дитина розповідає про себе, а не про уявну діючу особу.

Залежно від провідного психічного процесу, на який спирається дитяче розповідання, у методиці прийнято виділяти розповіді по сприйняттю, по пам'яті, за уявою [20].

Розповідання по пам'яті – це розповідь з досвіду, про пережите, раніше. Це більш складна діяльність, ніж розповідання по сприйняттю. Вона спирається на довільну пам'ять.

Розповідання по уяві – це творчі розповіді дітей. З психологічної точки зору основою творчих оповідань є творча уява. У нових комбінаціях дітьми використовуються уявлення, що зберігаються в пам'яті, раніше засвоєні знання. У вікових групах ці види монологічного мовлення займають різне місце. У ранньому віці створюються передумови для розвитку монологічного мовлення. На третьому році життя дітей вчать слухати і розуміти доступні їм за змістом короткі розповіді і казки, повторювати по наслідуванню окремі репліки і фрази. У 2-4 фразах розповідати по картинці або про побачене на прогулянці.

Цілеспрямоване навчання зв'язного монологічного мовлення починається у другій молодшій групі. Дітей вчать переказувати добре знайомі їм казки та оповідання, а також розповідати по наочному матеріалу (опис іграшок, розповідання по картині з близьким дитячому досвіду сюжетом-з серій «Ми граємо», «Наша Таня»). Вихователь через драматизацію знайомих казок вчить дітей складати висловлювання і оповідного типу. Він підказує дитині способи зв'язків у реченні, задає схему

висловлювань («Пішов зайчик ... Там він зустрів ... Вони стали ...»), поступово ускладнюючи їх зміст, збільшуючи обсяг.

В індивідуальному спілкуванні дітей вчать розповідати на теми з власного досвіду (про улюблені іграшки, про себе і сім'ї, про те, як провели вихідні дні).

В середній групі діти переказують зміст не тільки добре знайомих казок та оповідань, а й тих, які вони почули вперше. Звертається увага на структурне оформлення описів і оповідань, дається уявлення про різні зачини оповідань («одного разу...»). Дорослий дає дітям зачин і пропонує наповнити його змістом, розвинути сюжет («Якось раз ... зібралися звірі на галявинці. Стали вони ... Раптом ... Взяли звірі ... І тоді ...»). Необхідно вчити дітей включати в розповідь елементи описів дійових осіб, природи, діалоги героїв оповідання, привчати до послідовності розповідання. До кінця року діти за допомогою вихователя здатні скласти розповідь по серії сюжетних картинок: одна дитина розповідає по одній картинці, інший продовжує, а вихователь допомагає зв'язати переходи від одного зображення до іншої («І ось тоді», «В цей час» і т. п.). При систематичній роботі діти можуть складати невеликі розповіді з особистого досвіду спочатку з опорою на картинку або іграшку, а потім і без опори на наочний матеріал. У старшій групі діти зв'язно, послідовно переказують літературні твори без допомоги вихователя, виразно передаючи діалоги дійових осіб, характеристики персонажів.

У розповіданні по серії сюжетних картинок, з іграшок дитина вчиться складати розповідні розповіді: вказувати місце і час дії, розвивати сюжет, дотримуватися композицію і послідовність викладу, а в оповіданнях по одній картині - придумувати попередні та наступні події.

Велика увага приділяється формуванню елементарних уявлень про структуру опису і розповіді. Пред'являються більш серйозні вимоги до цілісності, зв'язності висловлювань.

Більш високі вимоги пред'являються до довірливості і навмисності висловлювань. Діти самі аналізують і оцінюють розповіді з точки зору їх

змісту, структури, зв'язності. У них формується елементарне усвідомлення своєрідності змісту і форми описів, оповідань і міркувань.

Таким чином, протягом дошкільного дитинства ускладнюються вимоги до дитячих монологів різних типів.

1.3. Інноваційні технології як засіб розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку

Дитина дошкільного віку задає дуже багато запитань. Для цього вона потребує слухача, хоча не завжди рахується з його потребами. Вихователям пропонується заохочувати та стимулювати цей потік запитань, бо саме він допомагає дитині природньо розвивати та поглиблювати свої знання. Найкращий спосіб розвивати в дитини дошкільного віку нові знання – це через діяльність різних інноваційних технологій. У них діти займаються парами, мікрогрупами або малими групами разом з вихователем. Важливо, щоб діяльність була рухливою, жвавою та енергійною.

«Інноваційні технології» – це технології навчання, які дають можливість та сприяють дітям спільно, взаємно, обопільно та вкупі, жваво, енергійно й рухливо займатися під час освітнього процесу.

Інноваційною освітньою діяльністю у системі освіти є діяльність, що спрямована на розроблення й використання у сфері освіти результатів наукових досліджень та розробок.

Інноваційним освітнім продуктом є результат науково-дослідної розробки, що відповідає вимогам Закону України «Про інноваційну діяльність».

Освітніми інноваціями є новостворені (застосовані) або вдосконалені освітні, навчальні, виховні, психолого-педагогічні та управлінські технології, методи, моделі, продукція, освітні, а також технічні рішення у галузі освіти, що істотно підвищують якість, результативність та ефективність освітньої діяльності.

Організація інноваційної діяльності у ЗДО – це цілеспрямований поетапний процес застосування інновацій (зміни всередині системи) й експериментальної перевірки результативності й можливостей використання інновацій в інших дошкільних навчальних закладах. Освітні інновації у ЗДО передбачають перш за все оновлення змісту освіти, методів, форм навчання і виховання, розроблення й упровадження нових і поширення наявних педагогічних систем. Вони спрямовані на зміни й оновлення усіх компонентів освіти і мають системний характер.

Інноваційна діяльність в закладі дошкільної освіти має здійснюватися за такими основними напрямками:

- розробка нового змісту освіти;
- упровадження нових систем, методик, технологій, методів, прийомів, засобів навчання і виховання дітей;
- створення закладів дошкільної освіти із пріоритетними напрямками розвитку;
- застосування оптимальних механізмів управління закладами тощо.

Інноваційна діяльність характеризується впровадженням нових оригінальних педагогічних технологій в результаті яких підвищується ефективність (якість) роботи освітнього закладу.

Інноваційні технології у роботі вихователя

- Особистісно орієнтоване навчання
- Технологія гуманізації освітнього процесу
- Педагогіка Марії Монтесорі
- Психолого-педагогічне проектування
- Технологія інтегрованого навчання та виховання
- Логічні блоки Дьєнеша
- Технологія раннього інтенсивного навчання грамоті
- Нетрадиційні підходи до завдань фізичного виховання дітей дошкільного віку
- Методика раннього розвитку Глена Домана

- Ігрові технології
- Інтерактивні технології
- Інформаційно-комунікаційні технології
- Здоров'язбережувальні технології

Інноваційні форми роботи з дітьми

- Нетрадиційні форми занять (комбіновані, інтегровані, проект)
- Нестандартні заняття (мандрівки, години ввічливості, уроки милування природою, заняття-пошук, заняття-казка, заняття-тренінг)
 - Нетрадиційні свята та інсценізації
 - Оздоровчі заходи (піші прогулянки, сміхотерапія, пальчикова гімнастика) [9]

Як впроваджувати інноваційні технології

1. Сформулюйте мету, якої ви хочете досягти за допомогою технології.
2. Виберіть оптимальну технологію.
3. Ознайомтесь з особливостями обраної форми роботи.
4. Опрацюйте публікації та матеріали колег, які мають досвід використання потрібних методів.
5. Осмисліть набуту інформацію.
6. Створіть необхідні умови для використання технології.
7. Використайте обрану технологію.
8. Проаналізуйте, чи досягли очікуваних результатів та що потрібно вдосконалити.

Інноваційні технології можна використовувати в різних ситуаціях. Розглянемо, які з них використовують на заняттях з розвитку мовлення.

	<i>Автор</i>	<i>Назва</i>
1.	<i>М. Монтессорі</i>	Технологія саморозвитку.
2.	<i>Л. Шелестова</i>	Методика читання.

3.	<i>Овід Декролі</i>	Раннє читання.
4.	<i>Глен Доман</i>	Методика раннього читання
5.	<i>Б. Нікітін</i>	Технологія інтегрованого навчання і виховання.
6.	<i>К. Крутій, О. Копилова, В. Ткаченко</i>	«Навчання дітей розповіданню за схемами».
7.	<i>О. Ликова</i>	«Кольорові долоньки».
8.	<i>Л. Шулешко</i>	Розвиток мовлення.
9.	<i>Н. Гавриш</i>	Художнє слово і дитяче мовлення.
10.	<i>І. Чапленко</i>	Технологія формування діалогової компетенції у дошкільників.
11.	<i>О. Деркач</i>	Мультиmodalна арт – педагогіка.
12.	<i>Т. Ткачук</i>	Ігротерапія з підвищення пізнавальної активності.
13.	<i>О. Пащенко</i>	Асоціативне мислення.
14.	<i>К. Крутій</i>	КДТ (комунікативно-діяльнісна технологія навчання).
15.	<i>Н. Гавриш</i>	Гра – стратегія – формування творчої особистості.
16.	<i>Н. Гавриш</i>	Логічні схеми для інтегрованих занять.
17.	<i>В. Кузьменко</i>	Виховна психологічна ситуація – засіб розвитку індивідуальності.
18.	<i>І. Корбаєва</i>	Режисерські ігри дошкільників.
19.	<i>М. Щетинін</i>	Метод «Занурення».
20.	<i>А. Єршова</i>	«Театральна педагогіка».
21.	<i>Ю. Волкова</i>	Використання опорних схем.

Також можна використовувати такі інноваційні методи як: *коментоване малювання* – для того щоб активізувати мовлення дитини, педагог має створити таку ситуацію, в якій вона прагнучим висловлюватися, ділитися враженнями. Його суть полягає у тому, що вихователь бере

великий аркуш паперу, фломастери і разом з дітьми починає фантазувати і замальовувати; *суміжне мовлення* – маленькі діти ще не впевнені у своїх силах, тому їм важливо відчувати підтримку дорослого. Для цього використовується такий спосіб підтримки активного мовлення, як суміжне мовлення. Складаючи розповідь чи описуючи предмет, вихователь починає речення і дає можливість дитині його закінчити, допомагає навідними запитаннями; *складання описових та творчих розповідей за схемою*; *мовленнєві перлинки* – справжнім багатством за своєю суттю і навчальною цінністю є приказки і прислів'я. Невимушене спілкування з дошкільниками, що виникає під час обговорення, тлумачення цих “перлинок”, має велике значення для розвитку у дітей мовлення і пізнання ними світу, усвідомлення одвічних загальнолюдських цінностей; *мовленнєві логічні задачі* – це розповіді – загадки про природу, відповіді на які дитина може дати лише тоді, коли чітко усвідомлює закономірності та причино – наслідкові зв'язки між явищами та об'єктами в природі. Це розповіді – загадки про природу, відповіді на які дитина може дати лише тоді, коли чітко усвідомлює закономірності та причино – наслідкові зв'язки між явищами та об'єктами в природі; *метод розв'язання проблем або «Дерево рішень»* – містить декілька етапів. Спочатку треба обрати проблему, яка не має однозначного розв'язання (ситуації з життя, епізоди казок), скажімо: «Що потрібно дереву для щастя?». Потім розглядаємо схему – «дерево рішень», у якій стовбур «дерева» – квадрат – позначає цю проблему, «гілки» – прямі лінії – шляхи її розв'язання, а «листочки» – кружечки – її рішення. Пропонуємо дітям, розбившись на підгрупи і спілкуючись між собою, знайти рішення обраної проблеми. Діти, досягнувши взаємної домовленості шляхом обговорення, знаходять своє рішення і малюють його на аркуші паперу: гніздо, метелика, пташку, дощик тощо. Після цього кожна підгрупа розміщує свій малюнок на «дереві рішень» і презентує його. Треба вчити дітей вислуховувати кожного, хто хоче висловитись. Оцінюємо діяльність дітей лише позитивно; метод *«Мікрофон»* – діти разом з вихователем утворюють коло та, передаючи одне

одному імітований або іграшковий мікрофон, висловлюють свої думки на задану тему – запропоновані до розгляду питання чи проблеми. Висловлювання не обговорюються. Правила: говорити лише тоді, коли отримуєш уявний мікрофон; говорити швидко і стисло; не оцінювати висловлювання товаришів; *дебати* – діти разом з вихователем утворюють коло та, передаючи один одному імітований або іграшковий мікрофон, висловлюють свої думки на задану тему – запропоновані до обговорення питання чи проблеми. Висловлювання обговорюються: діти ставлять одне одному запитання, відповідають на них, шукаючи спосіб розв'язання проблеми; *удвох* – діти утворюють робочі пари та виконують запропоноване завдання; *ланцюжок* – діти утворюють робочі пари, обговорюють завдання та вносять свої пропозиції в імітований ланцюжок – скажімо, у таблицю, де представлений хід казки у малюнках або умовних позначках, або самі утворюють «ланцюжок дій», «потяг» тощо; *снігова куля* – діти об'єднуються у малі групи і обговорюють проблемне питання, ситуацію або виконують спільне завдання, домовившись про чітку послідовність дій кожного члена групи; *синтез думок* – діти об'єднуються у малі групи, виконують певне завдання, наприклад малюнок на аркуші паперу, та передають його в іншу групу, учасники якої доопрацьовують виконане завдання; *коло ідей* – кожний учасник або кожна група виконує однакове завдання – обдумує певне питання, а потім вносить свої пропозиції, ідеї тощо; *асоціативна квітка* – діти об'єднуються у кілька груп. На дошці закріплюють «середину» квітки з зображенням певного поняття. Кожна група добирає слова-асоціації, картинки-асоціації до цього поняття; *полілог* – проблемна, нерепродуктивна бесіда, спілкування «очі в очі», тобто розміщення учасників по колу, на одному рівні з дорослим, щоб створити довірчу атмосферу щирості та участі кожного; *метод «Фантазери»* – вихователь пропонує дітям: діти, уявіть себе справжніми дослідниками, яким подобається все вивчати, розглядати, слухати. Ваша рука легко може перетворитися на зорову (або слухову) трубу. Її треба лише скласти так, щоб утворилася труба. Давайте спробуємо

побачити крізь цю трубу та назвати тільки один предмет із зображених на картині. Після того, як діти розглянули всі об'єкти, зображені на картині, запропонувати низку творчих завдань, як-от:

- «прослухати» звуки картини через спеціальні уявні навушники;
- вести віртуальні діалоги від імені зображених персонажів;
- уявно «торкнутися» до картини, визначаючи тепло чи холодно, яка поверхня різних об'єктів (гладенька, шорстка тощо);
- «відчути аромати» картини;
- «вийти за межі зображеного» тощо.

Цікавою є і авторська технологія використання відеосюжетів із мультфільмів як засобу навчання мови і розвитку зв'язного мовлення старших дошкільників.

Другий розділ нашої наукової роботи буде присвячений тому як можна використовувати ці технології в роботі з дітьми з метою розвитку у них зв'язного мовлення.

Висновок до розділу 1

Розвиток зв'язного мовлення у дітей дошкільного віку є складним та багатограним процесом, що базується на кількох теоретичних аспектах:

Фази розвитку мовлення: теорія розвитку мовлення вказує на послідовні фази, через які діти проходять у процесі засвоєння мови. Від першого крику до першого слова, фрази, речення та більш складної мовної структури.

Когнітивний розвиток: теорії психології, такі як теорія розвитку Піаже, показують, що когнітивний розвиток впливає на мовлення. Діти вчаться мовленню через розвиток своїх когнітивних функцій, таких як сприйняття, мислення та увага.

Соціокультурний підхід: теорія Виготського підкреслює роль соціального середовища у формуванні мовлення. Діти вчаться через взаємодію з дорослими та оточуючими їх людьми, а також через культурний контекст.

Мовленнєва практика та спілкування: за теорією навчання мовлення, активна мовленнєва практика є ключовою у формуванні мовленнєвих навичок. Чим більше дитина спілкується та практикує мовлення, тим краще вона володіє мовою.

Важливість слухання та реакції: теорія розвитку мовлення також підкреслює важливість слухання та реакції на мовленнєві зразки. Діти вчаться, коли їхні спроби спілкування отримують відгук та підтримку.

Ці теоретичні підходи надають важливі відомості щодо того, як мовлення розвивається у дітей дошкільного віку та які чинники сприяють або гальмують цей процес. Врахування цих аспектів допомагає впевнено керувати та сприяти розвитку зв'язного мовлення у дітей.

Дошкільний вік відіграє важливу роль у формуванні зв'язного мовлення у дітей. Особливості розвитку зв'язного мовлення в цьому періоді включають: етапи розвитку: діти проймають кілька етапів у розвитку мовлення: від неповноцінних фраз та словесних експериментів до утворення повноцінних речень та розширення словникового запасу; фонематичний розвиток: дошкільники удосконалюють фонематичні навички – здатність розрізнити та вимовляти звуки, що є важливим для розвитку правильної вимови слів; словниковий запас: зростає словниковий запас через вивчення нових слів. Діти активно вчаться та використовують нові слова у повсякденному спілкуванні; граматики та синтаксис: у цьому віці діти починають розуміти базові граматичні правила, формують перші речення та навчаються правильно їх будувати; імітація та творчість: діти намагаються наслідувати дорослих у мовленні та розвивають творчість, використовуючи мову для вираження власних думок та ідей; спілкування та взаємодія:

важливим є активне спілкування з ровесниками та дорослими, що сприяє розвитку комунікативних навичок та формуванню зв'язного мовлення.

Ці особливості вказують на поступовий розвиток мовлення у дошкільників, де кожен етап є важливим для формування повноцінного та зв'язного мовлення.

У розділі 1.3. нами наведено приклади інноваційних технологій розвитку зв'язного мовлення дітей дошкільного віку.

РОЗДІЛ II. ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ЯК ЗАСОБУ РОЗВИТКУ ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

2.1. Діагностичний інструментарій для визначення рівня зв'язного мовлення в дітей старшого дошкільного віку

Дошкільний вік – це перш за все бурхливий період розвитку мовленнєвих процесів. Саме тому ми визначаємо принципово важливою доцільність використання наступних технологій розвитку зв'язного мовлення дітей дошкільного віку:

- технології, що забезпечують якісний розвиток діяльнісних мовленнєвих характеристик;
- технології, котрі піднімають рівень розвитку зв'язного мовлення дітей;
- технології, що обов'язково сприятимуть становленню дитини як повноцінного суб'єкта усного мовлення, що матиме здатність до комунікації у будь-яких існуючих умовах.

Виходячи із запропонованого нами переліку ефективних технологій розвитку зв'язного мовлення дітей дошкільного віку, ми переконливо констатуємо, що для того, аби вірно оцінити ефективність їх впровадження у процес освітніх режимів, необхідно провести об'єктивне дігностування. З цією метою ми пропонуємо провести діагностику рівня зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку. В експериментальній частині діагностики ми пропонуємо серію завдань з метою дослідження зв'язного мовлення з «Тестової методики діагностики мовлення Т.Фотекова». Ця методика має на меті виявити особливості мовного розвитку дітей: визначити якісну та кількісну оцінку можливих порушень, отримання та аналіз структурності дефекту. Оцінювання виконаних завдань здійснюється бально-рівневою

системою. Процес дослідження рівня зв'язного мовлення містить у собі наступні завдання:

1. Скласти розповідь за серією сюжетних картин «Їжак», що містить три картини.

Діти отримують наступну інструкцію: поглянь на дані картини та розклади їх у певному порядку, при цьому складаючи розповідь про зображене на картинах.

Критерії оцінювання мають наступний вигляд:

- Критерії смислової цілісності:

5 балів відповідають розповіді, що є повністю відповідною до ситуації та містить всі смислові аспекти, що розташовані у вірній послідовності;

2,5 бали характеризують присутність незначного спотворення ситуації або ж неправильне дотримання причинно-наслідкової взаємодії сполучних ланок;

1 бал – смислові ланки відсутні та сенс є істотно спотвореним; 0 балів – відсутність опису ситуації.

- Критерії лексично-граматичного характеру висловлювання:

5 балів характеризує оформлення граматично правильної розповіді із адекватним використанням лексики;

2,5 бали – спостерігається стереотипність граматичності в оформленні опису;

1 бал відповідає присутності аграматизмів та далеких словесних замін, неадекватне використання засобів лексики;

0 балів присуджується у випадку відсутності оформлення розповіді. –

Критерії самостійного виконання завдань:

5 балів – розклад картин та складання розповіді відбувається самостійно;

2,5 бали – самостійне складання розповіді, натомість картини розкладені із певними вказівками;

1 бал – складання розповіді та розклад картин можливі лише із навідними запитаннями;

0 балів – відсутність виконаних завдань.

2. Переказати прослуханий текст.

Діти отримують наступну інструкцію: зараз ти прослухаєш невелике оповідання, потрібно слухати його максимально уважно та постарайся запам'ятати та по можливості щось переказати із почутого. У даному завданні можна використати коротку повчальну розповідь «Два брати».

Процес оцінювання відбувається за схожими критеріями, як і в першому завданні:

- Критерії смислової цілісності:

5 балів відповідають розповіді, що є повністю відповідною до ситуації та містить всі смислові аспекти, що розташовані у вірній послідовності;

2,5 бали характеризують присутність незначного спотворення ситуації або ж неправильне дотримання причинно-наслідкової взаємодії сполучних ланок;

1 бал – смислові ланки відсутні та сенс є істотно спотвореним;

0 балів – відсутність опису ситуації.

- Критерії лексично-граматичного характеру висловлювання:

5 балів характеризує оформлення граматично правильної розповіді із адекватним використанням лексики;

2,5 бали – спостерігається стереотипність граматичності в оформленні опису;

1 бал відповідає присутності аграматизмів та далеких словесних замін, неадекватне використання засобів лексики;

0 балів присуджується у випадку відсутності оформлення розповіді.

- Критерії самостійного виконання завдань:

5 балів – розклад картин та складання розповіді відбувається самостійно;

2,5 бали – самостійне складання розповіді, натомість картини розкладені із певними вказівками;

1 бал – складання розповіді та розклад картин можливі лише із навідними запитаннями;

0 балів – відсутність виконаних завдань.

Провівши два завдання, потрібно підсумувати бали, узгодивши їх по всіх трьох критеріях. Для того, щоб отримати загальну оцінку за всю серію методик, треба скласти бали за розповідь та бали за переказ.

Ми пропонуємо виокремити три рівні, які характеризують загальний рівень розвитку зв'язного мовлення дошкільнят старших груп, зокрема, – високий, середній та низький рівні.

Високий рівень. Дитина активна у спілкуванні, вміє слухати і розуміє мовлення, будує спілкування з урахуванням ситуації. Діалог тривалий. Кількість діалогічних єдностей 7-8. Самостійно формулює запитання, відповідає поширеними реченнями на запитання товариша, використовує різні типи діалогічних єдностей: запитання-відповідь, повідомлення-запитання, спонукання-повідомлення; функціональні типи діалогу: домовленість, розпитування, обмін враженнями та обговорення. Уміло поєднує мовні й немовні засоби виразності; вміє будувати трилог, підтримувати групову бесіду. Вміє самостійно складати всі типи розповідей: сюжетні, творчі, описові, розмірковування; давати адекватну назву розповіді. Складає план своєї розповіді; дотримується композиційної структури побудови розповіді; виокремлює всі ознаки (до 7-8) предмета чи об'єкта опису; наводить адекватні аргументи для обґрунтування своїх доказів (до 5 і більше) у розповідях-розмірковування. Кількість речень у тексті розповіді до 10 і більше, при цьому вживає всі типи речень; наявні образні вирази (до 3 і більше) в тексті розповіді. Знає тексти ігор та адекватно їх відтворює, не відволікаючись від тексту.

Середній рівень. Дитина вміє слухати і розуміє мовлення, бере участь у спілкуванні. Складає діалог без допомоги педагога. Діалог тривалий.

Кількість діалогічних єдностей 5-6. Користується такими функціональними типами діалогів, як: домовленість, розпитування, обмін враженнями; використовує діалогічні єдності: запитання – відповідь, повідомлення – запитання. Користується невербальними засобами виразності, володіє інтонацією та силою голосу, будує трилог. Уміє самостійно складати всі типи розповідей: сюжетні, творчі, описові, розмірковування; дає адекватну назву розповіді. Складає план своєї розповіді; дотримується композиційної структури побудови розповіді; виокремлює всі ознаки (до 7-8) предмета чи об'єкта опису; наводить адекватні аргументи щодо обґрунтування своїх доказів (до 5 і більше) у розповідях – міркування. Кількість речень у тексті - розповіді до 10 і більше, при цьому використовує всі типи речень; наявні образні вирази (до 3 і більше).

Низький рівень. Дитина бере участь у спілкуванні здебільшого за ініціативою інших. Діалог будує з допомогою педагога, використовує прості, короткі однослівні речення. Діалог короткотривалий. Кількість діалогічних єдностей 3-4. Правильно будує типи діалогічних єдностей: запитання – відповідь, повідомлення – запитання та діалогів: домовленість, розпитування. Володіє інтонацією та найбільш поширеними невербальними засобами виразності. Складає здебільшого сюжетні та описові розповіді; планує свою розповідь за допомогою вихователя; частково дотримується композиційної структури побудови розповіді; виокремлює 3-4 ознаки предмета чи об'єкта опису. Кількість речень у тексті розповіді 5-6. Наявні паузи, незначні пропуски тексту. Речення здебільшого прості, відсутні образні вирази. Низький рівень. У дитини відсутня самостійність та ініціативність, постійно потребує допомоги педагога. Відповідає одним словом, не вміє правильно сформулювати запитання. Кількість діалогічних єдностей 1-2. Використовує такий тип діалогічної єдності, як запитання - відповідь. Не вміє користуватися мовними засобами виразності. Невербальні засоби виразності використовує рідко. Зазнає значних труднощів під час складання різних типів розповідей. Не вміє самостійно планувати свою розповідь; композиційна

структура побудови розповіді порушена; виокремлює 1-2 ознаки об'єкта опису. Кількість речень у тексті розповіді до 4. Використовує прості непоширені речення, з довготривалими паузами, які позбавлені образних виразів.

2.2. Методика формувального етапу дослідження

Ми пропонуємо наступні інноваційні технології, які, на нашу думку, сприятимуть розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку. У межах нашої роботи зупинимося на найбільш цікавіших.

1. Авторська технологія використання відеосюжетів із мультфільмів як засобу навчання мови і розвитку зв'язного мовлення старших дошкільників, авторка – Крутій Катерина Леонідівна, яка вважає, що найбільш сприятлива технологія роботи з мультфільмами передбачає: навчання організовано і усвідомлено сприймати інформацію; розвиток уміння спостерігати, класифікувати, вибирати; навчання аналізу і резюмування отриманої інформації; сприйняття і висловлення усних фраз тощо [3]. Це зумовлено, по-перше, тим, що екранні засоби для сучасної дитини є звичайними і улюбленими, зустріч із ними приносить їй радість. По-друге, використання відео в навчанні мови та розвитку мовлення допомагає дорослому розкривати свої творчі здібності. По-третє, використання екранних засобів допомагає дорослому розширити варіативність ситуацій у межах відпрацьованої лексико-граматичної теми (якщо йдеться про організований процес навчання), привносячи щоразу щось нове, що викликає інтерес у дитини і дає імпульс для вербального висловлювання і, отже, дає змогу більш повно виявляти комунікативну спрямованість процесу навчання мови і розвитку мовлення.

Усі науковці визнають важливість принципу наочності у навчанні, автором якого є Я. Коменський, творець «золотого правила дидактики»: «усе, що можна, представляти для сприйняття почуттями, а саме: видиме – для

сприйняття зором, чутне – слухом, запахи – нюхом, доступне смаку – смаком, доступне дотику – шляхом дотику. Якщо які-небудь предмети відразу можна сприйняти кількома почуттями, нехай вони відразу схоплюються декількома почуттями» [3]. Проте у навчанні мови є свої особливості, тому все різноманіття наочності можна класифікувати таким чином: Мовна і немовна наочність:

а) мовна наочність (словесно-мовна) охоплює комунікативно-мовленнєву наочність, демонстрацію мовних явищ в ізольованому вигляді (фонем, морфем, слів, речень тощо) і лінгвістичну схематичну наочність. Комунікативно-мовленнєвою наочністю є демонстрація комунікативно-сміслової функції мовного явища в мовленні. Прикладом лінгвістичної схеми є таблиці, рисунки тощо;

б) немовна наочність (предметно-образотворча), до якої належать усі способи пред'явлення екстралінгвістичних чинників навколишньої дійсності.

Змістова і смислова наочність:

а) змістова наочність спрямовує увагу дитини на утримання того чи іншого відрізка дійсності;

б) смислова наочність формує ставлення дитини до того, що зображено на картинці. Залежно від характеру сприйняття навколишнього світу розрізняють такі види наочності:

а) слухову – сприймається за допомогою слухових аналізаторів (промовляння дорослим слова або фрази);

б) зорову – сприймається через зорові аналізатори (таблиці, демонстраційні картки, репродукції картин, роздатковий матеріал, слайди, реальні предмети тощо);

в) рухово-моторну (м'язово-рухова) наочність здійснюється у вигляді рухових формул (міміка, жести, рухи);

г) смакову – сприймається через смакові рецептори;

д) дотикальну – здійснюється у вигляді торкань, дотиків;

е) зорово-слухову – сприймається через зорові і слухові рецептори (діафільми зі звуковим супроводом, відеофільми). За презентацією матеріалу розрізняють наочність статичну і динамічну. Зовнішня наочність зумовлена сприйняттям навколишнього світу і пов'язана з безпосереднім сприйняттям мовлення на слух або у вигляді її графічного образу, а внутрішня ґрунтується на сприйнятті слухових, зорових та інших образів, що зберігаються в пам'яті [2].

Утворенню правильних уявлень про досліджувані явища мовлення та розвитку відповідних навичок і вмінь сприяє використання на заняттях із дітьми всіх видів наочності. Вибір того чи іншого виду наочності залежить від мети, яку ставить дорослий під час презентації нового лексичного матеріалу, і функції, яку цей вид наочності буде виконувати. *Отже*, навчання мови та розвиток мовлення неможливі без опори на принцип наочності. Наочність є засобом навчання, що забезпечує оптимальне засвоєння навчального матеріалу, виявляється ефективним прийомом розвитку пам'яті, утворює основу розвитку творчої уяви та мислення і є джерелом набуття знань. Мовна наочність охоплює мовленнєву діяльність дорослого і дитини, може застосовуватися на кожному занятті без винятку, незалежно від його етапу, цілей і завдань. Вона реалізує комунікативну спрямованість заняття, від ступеню її використання залежить показник щільності спілкування на занятті.

Вдалим прийомом навчання мови і розвитку мовлення є використання на занятті з дитиною «наскрізного» персонажа. Мовленнєві ситуації можуть бути різними. Для підвищення мотивації до виконання завдань за казковим сюжетом можна використовувати наскрізних персонажів, які достатньо відомі дітям завдяки дитячим ігровим журналам «Пізнайко», «Вулик», казкам або мультфільмам. Так, Хом'ячок Ласунчик забув слова, які були засвоєні на попередньому занятті, і пропонує дитині пригадати їх, називаючи їх трохи неправильно або невиразно (наголос, не вимовляння першого звуку). Дорослий має продумувати подібні ситуації заздалегідь, щоб перетворити

спілкування в комунікативну ситуацію. У результаті відбувається не тільки запам'ятовування нових слів, а і діалог між дитиною та персонажем, який викликає в неї цікавість у спілкуванні з цим героєм.

Найбільш цікавою формою залучення дітей до діалогу та монологу є бесіда за змістом мультфільму. Пам'ятаючи, що будь-який мультфільм – це продукт медіа, демонстрація мультиплікаційного фільму в повному обсязі є громіздким і неефективним шляхом розвитку в дошкільників зв'язного мовлення. Показ усього мультфільму веде до того, що не фільм пристосовується до заняття з дітьми, а заняття «підганяється» до роботи над фільмом.

Методика використання відеосюжетів із мультфільмів передбачає три етапи роботи:

а) пропедевтичний (уведення в сюжетну лінію);

б) переглядовий;

в) рефлексивний (оцінний). Ці етапи підкріплюються спеціальними завданнями, виконання яких вимагає від дошкільників концентрації уваги.

Існує низка медіадидактичних положень, які є підґрунтям для створення навчальних відеофрагментів для дітей. Наприклад, відеофрагмент із мультфільму має певну виховну й естетичну цінність. В основі відеофрагмента, призначеного для розвитку навичок зв'язного мовлення, має бути комунікативна ситуація. Використовується відеофрагмент уже знайомого дитині мультфільму (переглядається під час вільної діяльності). Його сюжет має відповідати віковим особливостям дитини.

У роботі із сюжетним матеріалом дорослий має пам'ятати про психологічний принцип настанов. Саме настанова допоможе перетворити відчуття на цілеспрямоване спостереження, сприйняття, процес добору, сортування та оцінки фактів. Тому перед початком демонстрації мультфільму вихователь має ясно і точно сформулювати мету перегляду. Як правило, це одне завдання.

Сприйняття відеосюжету – складний, важкий процес, що вимагає одночасного напруження і слухового, і зорового аналізаторів. Якщо ці аналізатори працюють одночасно над одним завданням, ефект забезпечено, а якщо для одночасного вирішення отримано різні завдання, то вони вимагають посиленої роботи різних аналізаторів, внаслідок чого виникає реальна небезпека взаємного гальмування певних видів аналізаторів. Можна застосувати методичний прийом порівняння двох-трьох екранізацій одного і того ж літературного твору. У такій роботі доцільно використовувати мультфільми, зняті в різні періоди. Наприклад, мультфільм «Муха-Цокотуха» (Союзмультфільм 1960 р. і Союзмультфільм 1976 р.). Цікавим є звуковий діафільм за казкою К. І. Чуковського в авторському виконанні (<http://www.youtube.com/watch?v=FDliNgX7-Vc&feature=related>).

Умовно доцільно поділяти перегляд мультфільму з дітьми старшого дошкільного віку на кілька етапів. На першому етапі – перегляд мультфільму (до 15 хвилин), на другому слід провести короткий словесний опис змісту (бесіда) – близько 5 хвилин. Потім використовується декілька видів спілкування за сюжетом: закріплення та активізація словника, складання синонімічного ряду, складання речень за запропонованими словами тощо – до 5 хвилин.

На наступному занятті (можливо, після обіду або наступного дня) – робота з мікросюжетами мультфільму з використанням стоп-кадру або відеоряду (відповіді на запитання, озвучування мікросюжетів, коментування, вибіркового опису дій і ситуацій, використання слів у переносному значенні, пригадування пісеньок, загадок, визначення особистісно значущих і смішних ситуацій тощо).

На заключному етапі – активізація мовлення на фоні максимальної включеності дитини в сюжет (запитання пропонує дитина для дорослого, розвиток сюжету за принципом «а що було б, якби...» тощо).

У структурі відеозаняття визначаємо чотири етапи:

1) комунікативний – етап ознайомлення з новими словами;

- 2) пізнавальний – сприйняття мультфільму – розвиток умінь сприйняття інформації;
- 3) перетворювальний – розуміння основного змісту;
- 4) рефлексивний (оцінний) – розвиток мовних і мовленнєвих навичок і умінь усного мовлення.

Приклад використання мультфільму «Як Петрик П'яточкін слоників рахував» («Київнаукфільм»), час перегляду 09.39. Запитання під час бесіди з дітьми за змістом мультфільму: Яким за характером був Петрик? Що зробив Петрик на вулиці після того, як поливальна машина помила вулицю? Чи варто чинити так, як Петрик? Яким був у групі Петрик? Про що попросила вихователька Петрика в тиху годину? Які пальми росли уві сні Петрика? Що на них росло? Кого нагадував слоник Петрикові? Як Петрик порахував слоненят? Чи можна бути пустуном? Чому можна, а чому – ні? Обґрунтуйте свою відповідь.

До кожного тематичного заняття з розвитку мовлення варто добирати сюжет мультфільму за лексичною темою, яка вивчається. Сюжети мультфільмів — стандартні ситуації, у які потрапляють діти в повсякденному житті, у процесі спілкування з іншими членами суспільства. Вони демонструють соціальні норми, правила, гендерні ролі, цінності й моделі поведінки тощо. Відтак діти відтворюють сюжети, закріплюючи способи дії в тих чи інших ситуаціях. На жаль, сучасні мультфільми характеризуються особливо низьким рівнем мовленнєвої культури. Вони містять грубі, жаргонні слова, неприпустимі для слуху дитини.

Наприклад: шмаркач, тупий, гальмо, бовдур, дебіт, кретин, повний відпад. У мультсеріалі «Спанч Боб» (Губка Боб) є серії з назвами: «Ласкаво просимо в помийницю», «Маньяк-душитель» тощо. Також у перекладі багатьох мультфільмів широко використовують жаргонну лексику, як от: прикольно, пофігу, шізове містечко тощо. Сучасна анімація часто-густо пропонує недитячі теми, про що свідчать, скажімо, такі фрази з популярного мультфільму «Шрек»: «Будемо розпо-відати одне одному про любовні

пригоди», «ми сексуальні» і т.д. Крім того, різні герої багатьох сучасних мультфільмів говорять однаковими голосами, однаково сміються, видають однакові звуки. Діти, як не прикро, використовують цю лексику, вважаючи її справжньою, живою, «прикольною». Саме вона може стати для них ґрунтом культури мовлення у подальшому.

Для дошкільного віку характерною є пізнавальна спрямованість, готовність наслідувати авторитети як у діях, так і у мовленні. Сприймаючи чуже слово, дитина активізує здатність наслідування, сама реалізує мовленнєву дію. Говорити вчиться ціною спроб і помилок, корегує свою мову відповідно до навколишніх мовленнєвих зразків, серед яких і мова ведучих дитячих телепередач. Тому неприпустимим у дитячих телепередачах є: користування одночасно двома мовами (зокрема українською та російською); порушення мовних норм, спотворення орфоепічних норм: перекручення та уподібнення власного мовлення до дитячого «сюсюкання».

Порушення мовленнєвих норм у дитячих телепередачах негативно впливає на формування культури мови дошкільнят, які вже мають навички усного мовлення. Як відомо, діти за нормального розвитку починають навчатись грамоти в той період, коли вони вже навчилися говорити. Діти дошкільного віку можуть логічно мислити і узагальнювати відомий їм фактичний та звуковий матеріал, встановлювати зв'язки між окремими явищами і робити свої, дитячі, висновки. Люди, які працюють для дітей - на радіо, на телебаченні чи у пресі, - повинні зважати на всі особливості дитячого сприйняття.

В останні роки батьки, педагоги все частіше згадують про проблему: діти пізніше починають говорити, мало і погано розмовляють, їх мовлення бідне і примітивне. Здається, що дитина сидить біля екрану, постійно чує мовлення і зайнята достатньо цікавою справою. Але мовлення – це не повторення чужих слів та їх запам'ятовування. Опанування мовлення в ранньому віці відбувається в живому спілкуванні, коли малюк не тільки слухає, але й відповідає на спілкування, при цьому беручи участь у розмові

своїми рухами, думками і почуттями. Отже, відбувається пасивний інтелектуальний, фізичний та емоційний розвиток. Коли інформація подається в готовому вигляді, вона не потребує уяви і аналізу. Більшість батьків помічають, що діти не хочуть, щоб їм читали книжки, вони виявляють бажання переглядати казки на відео. У результаті не відбувається обговорення казки, у дитини не розвивається бажання самостійно навчитись читати. Згодом це дуже негативно дасться ознаки під час вступу дитини до школи.

2. *Методика навчання дітей розповіданню за схемами (авт. О. Білан. К. Крутій).* Основною умовою розвитку мислення і мовлення є цілеспрямоване навчання. Розвиток у дітей словесно-логічного мислення, вироблення вміння користуватися основними логічними прийомами й операціями становить одне з важливих завдань у процесі навчання старших дошкільників. О. Білан та К. Крутій вдалося виявити специфічний засіб розвитку мовлення дошкільників – наочні моделі, в яких малюк відтворює структуру об'єктів і зв'язків між ними. Дії наочного моделювання є основними пізнавальними здібностями дошкільника у сфері мислення. Під моделюванням розуміється заміщення об'єкта, який вивчається, іншим, спеціально побудованим, що може відтворювати об'єкт в його суттєвих якостях і спрощувати несуттєві.

Основний шлях розвитку пізнавальних здібностей – це постійний перехід від зовнішніх дій із умовними заміниками предметів (схемами-моделями) до дій подумки. Основна ідея пропонованої технології – формування діалогової компетенції дошкільників шляхом активного застосування методу моделювання. Діалогову компетенцію науковці визначають як розуміння зв'язного тексту, вміння відповідати на запитання і звертатися з запитаннями, підтримувати та розпочинати розмову, вести діалог, складати різні види розповідей.

Всі моделі умовно поділені на групи:

- описові;

- узагальнювальні (класифікаційні);
- для складання творчих розповідей;
- мнемічні (для заучування віршів).

Розглядання картин, предметів допомагає дітям називати предмети, їх характерні ознаки, дії з ними. Труднощі виникають, коли необхідно:

- самостійно визначити головні ознаки предмета при його розгляданні;
- встановити послідовність висловлювання ознак;
- утримати в пам'яті послідовність, яка являється планом розповіді-опису.

Пропонується використовувати такі схеми – моделі:

Опис іграшок:

1. Колір (жовте, сине, зелене). Кольорові плями без чіткого контуру.
2. Форма (геометричні фігури).
3. Величина-розмір (2 іграшки контрастного розміру).

Використовуються поняття «високий-низький», «широкий-вузький» і т.д.

4. Матеріал (фольга, дерево, пластмаса). З якого матеріалу зроблена іграшка.
5. Частина іграшки (декілька кілець від пірамідки).

Дії з іграшкою (рука).

Спочатку добираються іграшки, при описанні яких використовуються всі пункти схеми (пірамідка, коляска, коробочки...) Потім іграшки, при описанні яких використовується не вся схема (м'яч, кубики, лялька, ведмедик тощо).

Опис предметів одягу:

1. Колір.
2. Матеріал (шовк, оксамит, сатин)
3. Частина одягу (комір, рукава, волан...)
4. Сезонність одягу (сонце, підсніжники, листочок жовтий...)
5. Для кого? (символи дорослих та дитини)

Дії з одягом (рука).

Опис посуду:

1. Колір.
2. Форма (геометричні фігури). Якщо діти знайомі з об'ємними фігурами - циліндр...
3. Розмір (велика та маленька мисочка)
4. Матеріал (фольга, пластмаса, дерево...)
5. Частина посуду (чайник в розібраному вигляді: кришечка, носик, ручка...)

Дії з посудом (рука)

Описання овочів та фруктів

1. Колір (кольорові плями без чіткого контуру)
2. Форма (геометричні фігури – овал, коло, трикутник...)
3. Розмір (2 контрастних по розміру фрукта, наприклад, яблуко)
4. Смак (цукерка та лимон). Контрастні за смаком продукти.
5. Де росте. (дерево, грядка)
6. Як уживати? (тарілка, виделка, ложка..). Які овочі та фрукти використовують сирими у їжу, які вареними. Що можна приготувати з них?

Корисні чи ні?

Опис пір року

1. Сонце (розповідають про сонце у різні пори року)
 2. Небо (на голубому небі хмаринки)
 3. Земля (як виглядає земля у різні пори року: покрита снігом, листячком, зеленою травою)
 4. Рослини (дерево, кущ, квітка)
 5. Людини (контури людей, вішалка). Треба розповідати про одяг в різні пори року.
 6. Звірі (дики тварини-заєць, білка)
 7. Птахи (контури знайомих птахів-ластівка, горобець...)
- Чим займаються люди в різні пори року (сніговик, кораблик, сачок...)

Використання схем при складанні описових розповідей полегшують дітям оволодіти зв'язним мовленням. Крім того, наявність наочного плану робить такі розповіді чіткими, зв'язними, послідовними та поширеними. Схеми можна використовувати і для порівняльних описових розповідей. Схеми-моделі можливо широко використовувати у повсякденному житті. Крім того умовні позначення в календарі природи, графічне зображення фізкультхвилинок, дидактичні ігри ускладненого змісту. Доцільним виявляється використання схем для складання творчих розповідей

Схема складання розповіді з власного досвіду на тему «Екскурсія в парк»

Годинник, в кутах ознаки пір року: сніжинка, квіти, ягода, листячко.

1. Час події.
2. Місце події? (знак питання)
3. Дерева
4. Птахи (зображення пташки)
5. Комахи? (метелик)
6. Тварини (кішка або песик)
7. Квіти (схематично квітка)
8. Враження від побаченого (салют)

Мнемічні схеми-моделі (для заучування віршів).

Як підвищити якість засвоєння та скоротити час, який витрачається для заучування віршів напам'ять? Треба умовними схематичними позначеннями зашифрувати кожен рядок вірша (або пару) і вивісити таку схему на видному місці. Не примушуючи, а спираючись на дитячі інтереси та на достатній розвиток наочно-образного мислення в цьому віці. Мнемічні схеми відіграють значну роль у диференційованому навчанні. Діти з середнім і низьким рівнем розвитку пам'яті мимоволі вчать вірш у повсякденному житті, звертаючи увагу на «підказку». Для дітей з достатнім і високим рівнем розвитку схема виявляється засобом самоконтролю та самооцінки.

Використовуючи творчий потенціал та рівень сформованості психічних процесів у дітей високого рівня розвитку, можна проводити роботу, спрямовану на зворотний зв'язок, тобто створення схем-моделей самими дітьми. Спочатку пропонується вправа “Познач відповідним символом”, потім простенька загадка, далі – вірш, потім – оповідання. Також можна використовувати партнерську роботу. Діти з високим рівнем розвитку схематично зображують назву знайомої пісні, загадки, а діти з низьким і середнім рівнем відгадують. Це сприяє налагодженню товариських стосунків, формуванню адекватної самооцінки у дітей, а головне – підготовці малюків до оволодіння програмними завданнями в школі.

Результати впровадження технології доводять, що застосування схем-моделей є одним з ефективних способів сприяння розвитку мовлення, словесно-логічного мислення, пам'яті у дітей дошкільного віку.

Цей вид роботи повністю відповідає особистісно орієнтованій моделі навчання, за якої враховуються індивідуальні особливості дитини, допомагає педагогові встановити з вихованцями оптимальні – партнерські стосунки, створити атмосферу емоційної довіри та розкнутості. Схеми-моделі можуть застосовуватися не лише на мовленнєвих заняттях – вони можуть бути широко використані в різних видах діяльності: ігровій, зображувальній, формуванні логіко-математичної компетенції тощо.

3. А. Єршова *«Театральна педагогіка»*. Театралізація – це не лише гарний спосіб розвитку зв'язного мовлення, але й найлегший варіант засвоєння елементів мовленнєвого спілкування.

Один із видів театралізованої діяльності є гра-драматизація. Вона стимулює активне мовлення за рахунок розширення словникового запасу, вдосконалює артикуляційний апарат. Дитина засвоює багатство рідної мови та її виразність. Використовуючи виразні засоби інтонації, що відповідають характеру героїв і їх вчинків, намагається говорити чітко, щоб її всі зрозуміли. Також формується діалогічна, емоційно насичена мова. Діти краще засвоюють зміст твору, логіку і послідовність подій, їх розвиток і

причину обумовленість. Театралізовані ігри сприяють засвоєнню елементів мовного спілкування (міміка, жест, поза, інтонація, модуляція голосу) [5, с.45].

Під час роботи над виразністю слів персонажів, активізується словник дитини, вдосконалюється звукова культура мовлення, інтонація. Виконуючи роль, дитина зрозуміло, чітко промовляє текст, оволодіває літературною мовою. У неї покращується діалогічне мовлення, його граматична будова [7, с. 41; 3, с. 112].

Театрально-мовленнєва діяльність акцентує увагу на мовленнєвому розвитку дошкільників, адже кожен із складників цієї діяльності: сприймання літературних творів засобами театру, театралізована гра, як гра для себе, та інсценування, як підготовлений виступ дітей для глядачів — виконує свої завдання.

І, нарешті, гра-драматизація є засобом самовираження і самореалізації дитини.

Важливою умовою забезпечення успішності театралізованої діяльності є особиста зацікавленість вихователя у цьому виді дитячої діяльності. За словами В. Сухомлинського, щоб діти яскраво передали художні образи, слід перенести хоча б одну іскру з вогню своєї творчості до свідомості дитини [8].

Вихователь має формувати позитивну взаємодію між дітьми, він повинен навчити узгоджувати дії з іншими учасниками театралізованої гри, залучаючи дітей до спільних ігор. Відповідно, зазначає О. Зворигіна, у дошкільників виховується увага до ровесників, уміння узгоджувати власні дії з іншими, враховувати їх інтереси, тобто розвивається потреба у спільних іграх. Педагог має з дітьми взаємодіяти толерантно, спокійно та рівно. Неприпустимими з боку вихователя крик, роздратована та голосна розмова, постійні зауваження. Мова педагога — зразок для наслідування [7, с.95].

Проілюструємо прикладом заняття.

Інтегроване заняття з розвитку мовлення та культури мовленнєвого спілкування з дітьми старшого дошкільного віку на тему:

«Театральні таємниці»

Програмовий зміст: Вчити дітей нетрадиційно працювати з казкою «Колобок», добирати виражальні засоби для відтворення рухів, голосів, характерних особливостей персонажів за допомогою звуків та пантоміми. Розвивати діалогічне та монологічне мовлення, уяву. Формувати вміння дітей логічно та послідовно будувати розповідь; вдосконалювати художню виразність дитячого мовлення. Розвивати вміння дітей придумувати свій варіант казки, не дублюючи розповіді товаришів. Спонукаати дітей до пошуку різноманітних способів розгортання сюжету.

Виховувати шанобливе ставлення до народних традицій, любов до художнього слова.

Словник: Продовжувати знайомити дітей з театральними професіями, вчити правильно вимовляти складні слова, пов'язані з ними. Збагачувати словник словами: режисер, сценарист, візажист, костюмер, декоратор, гардеробник, білетер. Спонукаати дітей до використання поширених речень, образних висловів під час складання творчих розповідей.

Створити умови для максимального прояву дітьми своїх творчих здібностей та вмінь. Виховувати вміння злагоджено діяти в групі та парами. Підтримувати бажання дітей виконувати ролі казкових героїв. Закріпити вміння дітей поводитися в приміщенні театру та під час вистави. Виховувати ініціативність, мотиваційну спрямованість на набуття нових знань, моральні якості, любов до української народної казки і мови рідного народу.

Матеріал: декорації, костюми, афіша до казки «Колобок», вірші, діалоги.

Попередня робота: читання українських народних казок, ігри діалогічного характеру, розглядання ілюстрацій «В театрі», вирішення проблемних ситуацій, створення афіші, вивчення віршів, пов'язаних з театральними професіями, бесіди на етичні теми «Як поводити себе в театрі»,

«Якщо ти спізнився», «Театральні таємниці», «Знайомство з професором Етикетом», обговорення «Шкідливих порад Нехочуйка», обігрування ігор – підказок Пані Указки, гра «Завіса», вивчення театральних лічилок для гри.

Вихователь: Діти, хто з вас був у театрі? Що ви бачили там? Вірно, в театрі можна подивитися казку, п'єсу, виставу, балет, послухати оперу. Звідки ви можете дізнатися, про що саме буде театральна вистава? Вірно, з афіші. Що вказується в ній? (Назва вистави, час, вартість квитка). Хто малює афіші перед спектаклем? (художник). Якою повинна бути афіша?

Вихователь: Над створенням вистави працюють багато людей. Що потрібно для початку роботи? Вірно, потрібен сценарій, текст, слова, що говорять актори. Хто його складає? (сценарист). Як ви думаєте, чи потрібна ця професія в театрі? Чому? Вірно, від гарного сценарію багато в чому залежить те, чи сподобається ця вистава глядачам. Чи можна зіграти виставу на порожній сцені? Чому? А що потрібно? (декорації) Хто їх створює? (декоратор) Які декорації можна створити на сцені? (хатку, дерева, меблі). Хто в театрі грає ролі? Вірно, актори. Що це за люди?

В світі люди є такі,
 Може трохи диваки,
 Все життя повинні грати,
 Когось з себе удавати,
 То старого короля,
 То стрункого скрипаля,
 То він злодій, то козак,
 То багатий, то бідак,
 І за це дорослі й діти
 Дивакам дарують квіти.

Вихователь: Що потрібно акторам, щоб краще зіграти роль? Правильно, костюми. Хто в театрі відповідальний за костюми, їх гарний вигляд? (костюмер). Чи гарним буде актор, що грає тваринку, якщо йому не намалювати вуса, брівки, оченята? Хто допоможе актору в цьому?

Правильно, візажист. Чим користується візажист? (спеціальними фарбами) Ось такими (показую).

Вихователь: Скажіть, чи можна обійтися без гарної музики, пісень? Чому? (вистава буде сумною, нецікавою, несвятковою) Хто в театрі створює музику? (музиканти, оркестр) Правильно, діти. Всі ці професії дуже потрібні в справжньому театрі. Але не слід забувати і про інші. Які? (Білетер, гардеробник). В чому полягають їх обов'язки? (відповіді дітей)

Вихователь: Звичайно, що таким великим колективом працівників повинен хтось керувати. Як ви думаєте, хто? Вірно, це режисер. Він керує постановою, добирає акторів; дбає, щоб вони добре знали роль, у них був гарний грим та костюми, на сцені були красиві декорації, в залі було багато глядачів, і, головне, щоб вистава сподобалась нам, глядачам.

Вихователь: Ось ми з вами і пригадали все, що нам відомо про театральні професії. Правда, це дуже цікава справа – створювати виставу? Якби би нам хотілося хоч на мить стати акторами, сценаристами, візажистами, декораторами! В цю цікаву гру я запрошую вас пограти. Згодні?

Вихователь: Спочатку ми повинні обрати виставу, що хочемо її поставити. Хто згоден бути сценаристом?

Дитина: У мене є багато різних сценаріїв. Тут і про ріпку, і про козу-дерезу, і про колобка. Я хочу, щоб ми пограли в казку «Колобок». Ця казка дуже цікава, нам потрібні актори на ролі Колобка, Вовка, Зайців, Ведмедя і Лисиці. Актори повинні вміти читати вірші і співати пісні.

Дитина: Можна я буду художником? Я вмію гарно малювати. Я думаю, що на афіші треба намалювати колобка і написати назву казки.

Вихователь: Добре, беріть фарби і фломастери, створітьте афішу.(діти працюють)

Дитина: Я буду декоратором. Дія казки проходить в лісі, тому потрібні дерева, кущі. Деревя ми поставимо ось тут, кущик – тут. Ще потрібна хатка бабусі і дідуса, з якої втік Колобок. (розставляє декорації)

Хоч би що, аби закуска!

Дай рибки трішечки, Лисичко,

Я так страшенно зголоднів!

Не відмовляй, моя сестричко,

Я цілий тиждень вже не їв!

Лисичка:

Не дам! Я цілу ніч ловила

Цю рибку. Змерзла вся наскрізь,

Сама страшенно зголодніла,

Іди подалі і не лізь!

Вихователь: Діти, вам сподобались ці актори? Як рухалась лисичка? (Підкрадалась, тихенько ступала, хитро дивилась, підступно розмовляла). Який костюм можна підібрати (Пухнастий хвостик, руденьку спідничку, рукавички. Ще в нас є справжня маска лисички, треба і її одягнути) Як би показав візажист характер Лисички?(Можна намалювати вуса, підвести хитрі оченята, чорний носик. А ще лисичка велика модниця, можна їй підфарбувати щічки і губки). Яким вам здається цей вовк? (Треба одягнути його в сірий костюм, маску з великими зубами, бо віз дуже злий).

Вихователь: Ми беремо вас на ролі Лисички та Вовка в нашу казку, ви дуже гарно справились з завданням. Нам потрібні ще зайчики і Колобок.

Зайчик:

Гарний був будинок мій,

Незвичайний, луб'яний,

В нім я жив, біди не знав,

Моркву гриз, відпочивав,

Та лисичка, як відомо,

Вигнала мене із дому.

Коза:

Вигнав Дід мене із хати,

Та й пішла собі блукати

В зайця хатку відібрала,

Відтіля мене всі гнали,
 Рак мене раз ущипнув,
 Зайцю хатку повернув.
 Я – Коза – Дереза,
 Півбока луплена,
 За три копи куплена,
 Тупу – тупу ногами,
 Сколю тебе рогами,
 Ніжками затопчу,
 Хвостиком замету,
 Тут тобі смерть! Ме – е!

Вихователь: Як ви вважаєте, чи добре зіграв зайчик свою роль?
 Запрошуємо і його в нашу казку.

Вихователь: Послухаємо ще, як реве та співає ведмідь.

А у мене черевики,
 Самі знають, де музики.
 Самі в коло ідуть,
 Мої ніженьки ведуть.
 Черевики, бандуристи,
 Чи дасте мені присісти,
 Через вас, через вас,
 Я танцюю повсякчас.

Вихователь: Вас прийнято. Всі згодні, що ведмідь дуже гарно рухається і співає? Який костюм є у костюмера? (Шапочка, бочка меду)

Вихователь: Не вистачає актора на роль головного героя. Хто найкраще проспівав його пісеньку, того і запросимо.

Дитина:

Я по засіку метений,
 Я на яйцях спечений,
 Я від баби втік,

Я від діда втік,
І до вас прибіг!

Вихователь: Вас прийнято на роль Колобка. А ще нам дуже сподобалось, як двоє з дітей гарно розповідали вірші, запрошуємо вас бути ведучими нашої вистави. Впораетесь?

Діти готуються до вистави: одягають костюми, накладають грим,
займають свої місця

До театру запрошуються глядачі.

Вихователь: Чи знаєте ви, як слід поводитися в приміщенні театру?

Діти:

Охайним завжди до театру ходи

І причепурись, як ідеш ти туди.

Той до театру вчасно прибуває,

Хто ввічливим завжди себе вважає.

Одяг у гардеробі залишають -

Це правило і діти навіть знають.

Ти іншим присутнім не заважай

І гучно з сусідкою не розмовляй.

Виховані діти мусять знати –

Під час вистави не треба жувати.

В антракті ти зможеш піти до буфету,

Щоб чаю напитись,

Чи з'їсти конфетку.

Скінчилась вистава, ти йти не спіши,

А краще акторам «спасибі» скажи.

Вихователь: Молодці, всі правила знаєте. А як говорять «спасибі» акторам? Вірно, аплодують, вигукують «Браво», «Біс».

Вихователь: Будемо починати.

Малята, розкажу я вам цікаву новинку,
Завітали до нас актори на годинку.
Поведуть вас у чарівну казку,
Тільки слухайте, будь ласка.
Сідайте всі тихенько
Та дивіться уважненько...

За лісами, за морями
Відчиняє сонце брами,
А з брамами отими
Чарівними, золотими
Диво – казка походжає,
Нас гостинно припрошає.
Драматизація казки «Колобок»
З-за ялинки вибігає Колобок і зупиняється в центрі зали.

Колобок: Я – веселий Колобок,
Я усіх дітей дружок,
Від бабусі я тікав,
І від діда я тікав,
А до вас, малята любі,
Сам на свято завітав.

(біжить по залу)

ВЕДУЧА. Він пробіг стежок багато,
Поспішав до нас на свято
Та коли він лісом брів
Раптом вовк його зустрів.

З'являється під музику Вовк..

ВОВК. Здрастуй, славний Колобок!

Ти куди біжиш дружок?

КОЛОБОК. В дитсадок потрапить рад

До веселих до малят

ВОВК. Я не їв уже днів сім

То ж тебе я зараз з'їм.

КОЛОБОК. Що ти, сірий! Ні не час,

Бо малята ждуть на нас.

До дітей приходь, друзяко,

Будем разом танцювать.

ВОВК. Ну, спасибі, дуже рад

Підем в гості до малят.

ВЕДУЧА. Покотився Колобок

Знову на дорогу.

А назустріч Колобку

Сам Ведмідь з барлогу.

Виходить Ведмідь під музику, виконує пісню «ВЕСЕЛІ ЧЕРЕВИКИ»

муз. А. Філіпенка, сл. І. Кульської

А у мене черевики, Черевики-танцюристи,

Самі чують, де музики, Чи дасте мені присісти?

Самі в коло ідуть, Через вас, через вас

Мої ніжки несуть! Я танцюю увесь час!

ВЕДМІДЬ. Здрастуй, славний Колобок!

Ти куди біжиш дружок?

КОЛОБОК. В дитсадок потрапить рад

До веселих до малят.

ВЕДМІДЬ. З'їм тебе я Колобок,

Бо рум'яний в тебе бок.

КОЛОБОК. Ні, ведмедика, не час,

Бо малята ждуть на нас.
 До дітей приходь, друже,
 Будем разом танцювать!

ВЕДМІДЬ. Добре, дякую, прийду,
 Ще й малого приведу! "\

ВЕДУЧА. Покотився Колобок
 Далі без оглядки
 Бачить бавляться в кущах
 Білі зайченятка.

З'являються зайченятка, танцюють під українську народну музику.

ЗАЙЧИК. Здрастуй, славний Колобок!
 Ти куди біжиш дружок?

КОЛОБОК. Я потрапить дуже рад
 До веселих, до малят.
 В вас, зайців, немає злості
 До малят приходьте в гості.

ЗАЙЧИК. Нас зайців, не прогнівили
 В дитсадочок запросили.

(раптом з'являється Лисиця)

ЛИСИЦЯ. Зараз вас усіх піймаю!
 (зайці тремтять)
 Ой як тут зайців багато -
 Буде в мене справжнє свято!

(підходить до одного зайчика, бере його за вушко)

З куцохвостих усіх вас
 З'їм тебе на перший раз.

(на середину зали виходить Колобок, Ведмідь та Вовк)

ВЕДМІДЬ. Лиско, зайця відпусти
 Ми всі повинні в гості йти.

ЛИСИЦЯ. Друзі, ви мене простіть...

Ось він заїнько, візьміть!

КОЛОБОК. Як, пробачим друзі, їй?

ВЕДМІДЬ. Певно соромно самій?

ВОВК. Що ж, тут можна і простить...

ЛИСИЦЯ. Буду з вами я дружить

КОЛОБОК. Друзі, нам усім пора

Нас чекає дівтора.

(Діти дякують акторам, актори виходять)

Вихователь: Чи знаєте, діти, що в театрі є перерва? Як вона називається? (Антракт). Що можна робити в цей час? (Піти до буфету, відпочити в фойє, розглядаючи портрети акторів, які грають в театрі, обговорити гру акторів, висловити свої враження від вистави)

Дитина: Давайте пограємо зі мною в гру – забавлянку:

Піти хочеш на балет?

То купи собі....(білет)

В цирку є арена,

А в театрі....(сцена)

В залу поспіши, дружок,

Якщо продзвенів....(дзвінок)

Акторам приємно буде, як ти

Після вистави подаруєш їм...(квіти)

За те, що вистава була красива,

Скажи акторам щире...(спасибі)

Вихователь: Добре, діти, відпочили. А тепер давайте уявимо, що ви не прості глядачі, а справжні сценаристи. Давайте поділимося на дві команди і спробуємо придумати нову казку «Колобок». Згода?

(діти складають творчі казки)

І варіант казки «Колобок»

Жили собі Дід та Баба. От одного разу напекла Баба пиріжків. А на один не залишилося начинки. Баба зробила з нього Коржика. Пиріжки поїли,

а Коржик засох, і ніхто його їсти не хотів. Сидів, сидів Коржик, набридло йому сидіти – от він і утік.

А назустріч йому Їжачок:

- Ой, який гарний Коржик! Буде гостинець для моїх малят.

Хотів настромити на голки Коржика, але не зміг. А Коржик засміявся та й покотився далі.

Котиться, а тут Лисичка:

- Коржику, я тебе з'їм!

І тільки хотіла вкусити Коржика, та як закричить:

- Ой, я зламала собі зуба!

А Коржик каже:

- Пішли зі мною до лікаря.

Лікар допоміг Лисичці.

От вона і каже:

- Я тебе ніколи не буду їсти, а буду з тобою дружити.

II варіант казки «Колобок»

Втік Колобок від Діда і Баби. В лісі зустрів він злого Вовка. Вовк був дуже голодний і не слухав пісеньки Колобка, а відкусив йому боки. Колобок став схожий на кубик. Та все ж йому повезло, бо він залишився живий.

Жив він у лісі все літо. Аж ось настала осінь, часто йшли дощі і Колобок засумував. У нього не було будиночка. Руденька білочка запросила його до себе в дупло.

Але Колобок не міг жити високо на дереві, тому відмовився. До мишки він не пішов, бо боявся, що вона його буде гризти. А от коли Ведмідь запросив його доглядати своїх ведмежат, то Колобок погодився. Всю зиму Колобок жив в барлогу з ведмежатами.

Вихователь: Молодці, діти, ви впоралися дуже добре. Дякую всім вам.

Таким чином, використання інноваційних технологій у розвитку мовлення має потенціал сприяти значному покращенню цього процесу. Засоби, які створені для активного навчання та розвитку мовленнєвих

навичок, (розділ 1.3.) можуть мати дуже позитивний вплив на дітей та підлітків. Ось кілька ключових висновків: стимулюють зацікавленість: інноваційні технології у формі мобільних додатків, ігор та відеоуроків можуть зробити процес вивчення мови цікавішим та захоплюючим для дітей; адаптивний підхід: технології дозволяють персоналізувати процес навчання, враховуючи індивідуальні потреби та стиль вивчення кожної дитини; полегшують практику мовлення: інноваційні методи дозволяють дітям практикувати мовлення в різних ситуаціях, покращуючи вимову та лексичний запас.

Отже, використання інноваційних технологій у розвитку мовлення може сприяти більш ефективному, цікавому та доступному процесу навчання, забезпечуючи дітям широкі можливості для покращення їхніх мовленнєвих навичок.

Висновки до розділу 2

У другому розділі наукової роботи нами запропоновано діагностичний інструментарій для визначення рівня зв'язного мовлення в дітей старшого дошкільного віку.

Ефективним інструментом для розвитку зв'язного мовлення у дошкільників є «Театральна педагогіка» А. Єршова. Цей метод сприяє розвитку різних аспектів мовлення через ігровість, співпрацю та творчий підхід. Розвиток мовлення через рольові ігри. Діти беруть участь у різних імпровізаційних сценаріях, де вони використовують мовлення для вираження ролей та інтеракції з іншими персонажами. Створення і використання діалогів. Участь у діалогах та виступах допомагає дітям розвивати навички спілкування, формулювання висловлювань та вміння слухати. Формування творчості та уяви: Через вигаданість та творчість, діти розвивають мовленнєві навички, створюючи власні рольові образи та сценарії. Сприяння розвитку емоційного спілкування: Участь у театральних вправах допомагає

дітям виражати свої почуття та емоції за допомогою мовлення. Ця інноваційна технологія створює стимулююче середовище для розвитку зв'язного мовлення у дітей дошкільного віку, враховуючи їхні потреби у гри, спілкуванні та творчості.

Методика навчання дітей розповіданню за схемами, яку розробили О. Білан та К. Крутій, може бути розглянута як інноваційна технологія для розвитку зв'язного мовлення у дошкільників. Ця методика базується на використанні схематичних планів або структур для побудови розповідей.

Основні аспекти цієї методики: структурованість розповіді: діти вчаться структурувати свої думки та ідеї за певною схемою, що допомагає їм логічно будувати розповіді. Розвиток мовлення через планування: за допомогою схем діти вчаться планувати свої мовленнєві висловлювання, розкриваючи тему послідовно та зрозуміло. Стимулювання творчості: методика надає можливість дітям вибирати та додавати свої елементи до схеми, що сприяє розвитку творчих здібностей. Удосконалення слухових та мовних навичок: вчення розповідей за схемами допомагає дітям удосконалювати слухове сприйняття та розвивати мовленнєві вміння.

Ця методика створена з урахуванням особливостей розвитку дітей та спрямована на активізацію їхнього мовленнєвого потенціалу через систематизацію та структурування мовленнєвих висловлювань.

Авторська технологія використання відеосюжетів із мультфільмів як засобу навчання мови і розвитку зв'язного мовлення старших дошкільників є ефективною бо використання відеосюжетів з мультфільмів для навчання мови та розвитку зв'язного мовлення старших дошкільників може бути ефективним засобом. Ось кілька причин: візуальна підтримка: відеосюжети з мультфільмів надають візуальну підтримку мовному матеріалу, що сприяє кращому розумінню та запам'ятовуванню нових слів та фраз. Іммерсивне навчання. Мультфільми створюють іммерсивне середовище, де діти занурюються у мовну практику через реальні ситуації та діалоги. Розвиток слухових навичок: слухання мовлення у відеосюжетах сприяє розвитку

слухових навичок, включаючи розуміння вимови та інтонації. Збагачення словникового запасу: мультфільми мають різноманітний словник, що допомагає розширювати словниковий запас дітей. Стимулювання уяви та творчості: візуальні історії можуть стимулювати творчість та уяву, що сприяє кращому засвоєнню мови через зацікавлення. Ця технологія може бути ефективною, оскільки вона поєднує розвагу та навчання, створюючи комфортну та цікаву атмосферу для вивчення мови та розвитку мовленнєвих навичок у дітей дошкільного віку.

ВИСНОВКИ

У даній науковій роботі нами було збагачено та уточнено теоретичні знання у сфері розвитку та формування зв'язного мовлення у дітей старшого дошкільного віку. Для реалізації основної мети ми здійснили наступні поставленні завдання: конкретизували поняття зв'язного мовлення та основних мовленнєвих функцій; вивчили стан проблеми розвитку структури зв'язного мовлення.

Для досягнення мети було поставлено такі завдання:

1. Здійснити аналіз психолого-педагогічної літератури з проблеми розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку.

Розвиток зв'язного мовлення у дітей старшого дошкільного віку є актуальною проблемою, на яку звертає увагу психолого-педагогічна література. Деякі з основних висновків та тенденцій, які можуть впливати з аналізу літератури, включають таке: зв'язне мовлення та психічний розвиток: Література часто вказує на тісний зв'язок між розвитком мовлення та загальним психічним розвитком дитини. Вміння висловлювати думки впливає на когнітивний та емоційний розвиток. Велику роль відіграє середовище. Аналіз показує, що середовище, в якому знаходиться дитина, грає ключову роль у розвитку її зв'язного мовлення. Важлива активна участь батьків, вихователів та оточуючого середовища.

Деякі дослідження звертають увагу на ефективність інноваційних методів, таких як ігрові підходи, театральна педагогіка та використання мультимедійних ресурсів у розвитку мовлення. Література також вказує на важливість індивідуального підходу до кожної дитини при розвитку зв'язного мовлення, оскільки кожна має свої особливості та темп розвитку. Дослідження науковців підкреслюють важливість активної взаємодії та спілкування з однолітками та дорослими як засобу розвитку мовлення.

Аналіз психолого-педагогічної літератури надає важливі вказівки щодо того, як сприяти розвитку зв'язного мовлення у дітей старшого дошкільного віку через різноманітні підходи та методики.

2. Охарактеризувати потенціал інноваційних технологій для розвитку зв'язного мовлення в дітей старшого дошкільного віку.

Інноваційні технології мають значний потенціал для розвитку зв'язного мовлення у дітей старшого дошкільного віку через наступні аспекти: емоційна залученість: мультимедійні ресурси, ігри та відео сприяють зацікавленню дітей та активізують їх емоційну залученість до навчання мови; забезпечення дослідницького підходу: інноваційні програми дозволяють дітям вивчати мову в дослідницькому середовищі, виконуючи завдання та використовуючи інтерактивні елементи; відкритість до нових форматів – завдяки мультимедійним ресурсам, діти можуть вчитися мові у більш різноманітних форматах, які відповідають їхнім індивідуальним особливостям; сприяння комунікації: технології дозволяють дітям взаємодіяти одне з одним, спілкуватися та сприймати мову у більш натуральних ситуаціях. Розвиток аудіальних та візуальних навичок – відео та аудіоматеріали сприяють розвитку слухових та зорових навичок, що сприяє кращому сприйняттю мови. Інтерактивність та індивідуалізація: технології можуть адаптуватися до потреб кожної дитини, створюючи індивідуальний підхід та надаючи можливість займатися мовленням у відповідності з їхніми можливостями.

Ці технології мають великий потенціал для залучення та зацікавлення дітей у процес навчання зв'язного мовлення, роблячи цей процес більш ефективним та цікавим для них.

У другому розділі наукової роботи нами запропоновано діагностичний інструментарій для визначення рівня зв'язного мовлення в дітей старшого дошкільного віку.

Ефективним інструментом для розвитку зв'язного мовлення у дошкільників є «Театральна педагогіка» А. Єршова. Цей метод сприяє

розвитку різних аспектів мовлення через ігровість, співпрацю та творчий підхід. Розвиток мовлення через рольові ігри. Діти беруть участь у різних імпровізаційних сценаріях, де вони використовують мовлення для вираження ролей та інтеракції з іншими персонажами. Створення і використання діалогів. Участь у діалогах та виступах допомагає дітям розвивати навички спілкування, формулювання висловлювань та вміння слухати. Формування творчості та уяви: Через вигаданість та творчість, діти розвивають мовленнєві навички, створюючи власні рольові образи та сценарії. Сприяння розвитку емоційного спілкування: Участь у театральних вправах допомагає дітям виражати свої почуття та емоції за допомогою мовлення. Ця інноваційна технологія створює стимулююче середовище для розвитку зв'язного мовлення у дітей дошкільного віку, враховуючи їхні потреби у гри, спілкуванні та творчості.

Методика навчання дітей розповіданню за схемами, яку розробили О. Білан та К. Крутій, може бути розглянута як інноваційна технологія для розвитку зв'язного мовлення у дошкільників. Ця методика базується на використанні схематичних планів або структур для побудови розповідей.

Основні аспекти цієї методики: структурованість розповіді: діти вчаться структурувати свої думки та ідеї за певною схемою, що допомагає їм логічно будувати розповіді. Розвиток мовлення через планування: за допомогою схем діти вчаться планувати свої мовленнєві висловлювання, розкриваючи тему послідовно та зрозуміло. Стимулювання творчості: методика надає можливість дітям вибирати та додавати свої елементи до схеми, що сприяє розвитку творчих здібностей. Удосконалення слухових та мовних навичок: вчення розповідей за схемами допомагає дітям удосконалювати слухове сприйняття та розвивати мовленнєві вміння.

Ця методика створена з урахуванням особливостей розвитку дітей та спрямована на активізацію їхнього мовленнєвого потенціалу через систематизацію та структурування мовленнєвих висловлювань.

Авторська технологія використання відеосюжетів із мультфільмів як засобу навчання мови і розвитку зв'язного мовлення старших дошкільників є ефективною бо використання відеосюжетів з мультфільмів для навчання мови та розвитку зв'язного мовлення старших дошкільників може бути ефективним засобом. Ось кілька причин: візуальна підтримка: відеосюжети з мультфільмів надають візуальну підтримку мовному матеріалу, що сприяє кращому розумінню та запам'ятовуванню нових слів та фраз. Іммерсивне навчання. Мультфільми створюють іммерсивне середовище, де діти занурюються у мовну практику через реальні ситуації та діалоги. Розвиток слухових навичок: слухання мовлення у відеосюжетах сприяє розвитку слухових навичок, включаючи розуміння вимови та інтонації. Збагачення словникового запасу: мультфільми мають різноманітний словник, що допомагає розширювати словниковий запас дітей. Стимулювання уяви та творчості: візуальні історії можуть стимулювати творчість та уяву, що сприяє кращому засвоєнню мови через зацікавлення. Ця технологія може бути ефективною, оскільки вона поєднує розвагу та навчання, створюючи комфортну та цікаву атмосферу для вивчення мови та розвитку мовленнєвих навичок у дітей дошкільного віку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. А.Брєлова Формуємо зв'язне мовлення. *Дошкільне виховання*, 2004. №4 с. 15-17.
2. Алексєєва М.М., Яшина В.І. Методика розвитку мови і навчання рідної мови дошкільнят. Київ, 1998.
3. Барановська Л.В. До теоретичних засад формування культури мовлен-ня. *Педагогіка і психологія*. 1997. №3. С. 33-37.
4. Барвінська Л.В. Уроки українського читання. *Початкова школа*. 1990. №11. С. 39-40.
5. Беніамінова М.В. Виховання дітей. Харків, 1991.
6. Білан І. О. «Розвиток зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку засобами художньої ілюстрації». *Дошкільна освіта*. 2003. №1.
7. БКДО URL: URL: <http://surl.li/jyzr> (дата звернення: 23.09.2023)
8. Богун М.І. Методика навчання української мови у дошкільних закладах. Київ, 1993. 328 с.
9. Богуш А. М. Дошкільна лінгводидактика: теорія і методика Запоріжжя, 2000. 216 с.
10. Богуш А.М. Витоки мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку. Київ, 1997.
11. Богуш А.М., Гавриш Н.В. Дошкільна лінгводидактика: Теорія і методика навчання дітей рідної мови в дошкільних навчальних закладах. Підручник. Друге видання, доповнене. Київ, 2011. 704 с.
12. Бондаренко А.К. Дидактичні ігри в дитячому садку. Харків, 1991.
13. Бородич А.М. Методика розвитку мовлення дітей. Харків, 1981.
14. Бугайко Т.Ф., Бугайко Ф.Ф. Навчання і виховання засобами літератури. Київ, 1973. 238 с.
15. Гавриш Н. , Навчання розповіді за картиною *Дошкільне виховання*. 2003. №1.

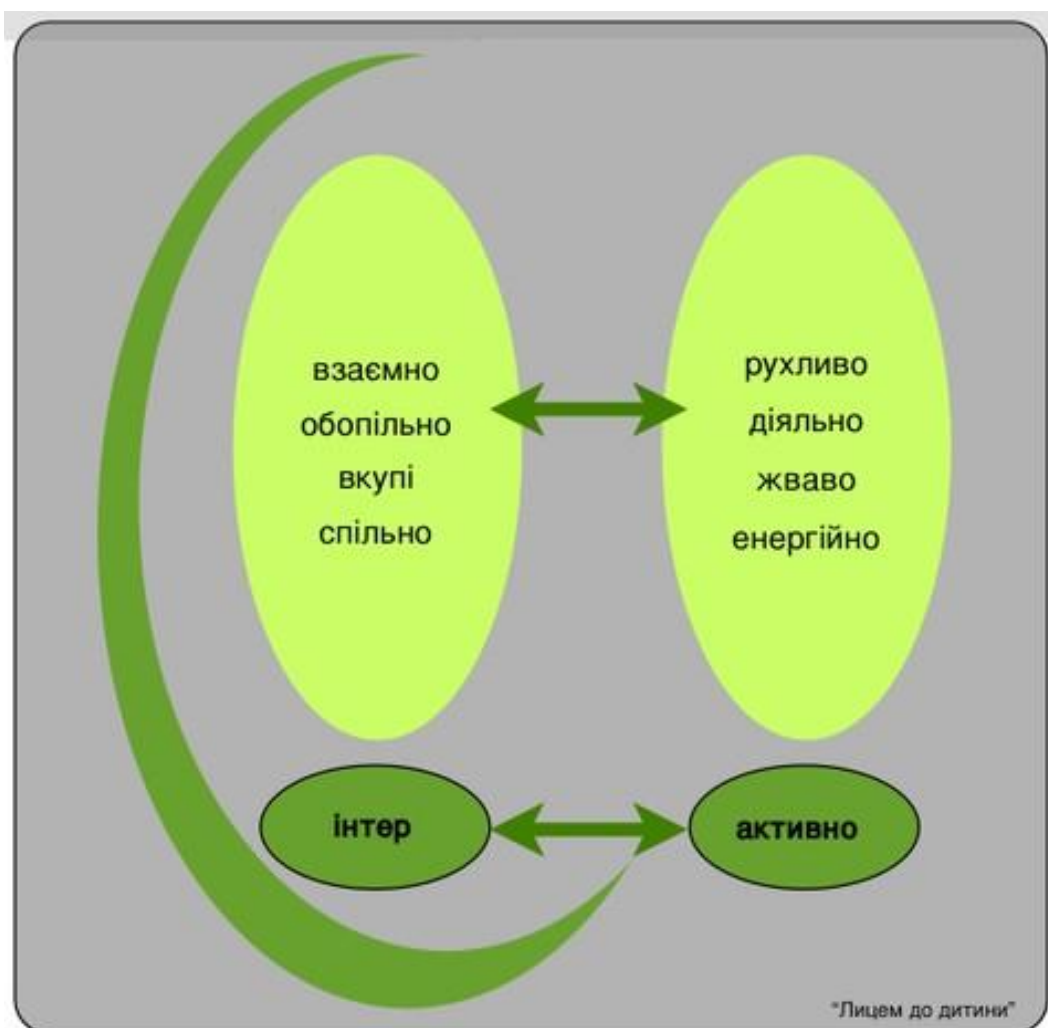
16. Гавриш Н. . Розвиток зв'язного мовлення дошкільнят. Київ, 2006.
17. Гапонка Т.Д. Розвиток мовлення в період навчання грамоти. *Наукові записки ТДПУ. Серія 1: Лінгводидактика.* 1998. №2 (1). С. 15-18.
18. Гільбух Ю.З., Пенькова О.І. Психологічні аспекти словникового розвитку молодших школярів *Початкова школа.* 1979. №12. С. 66-69.
19. Гончаренко А. . Яким бути мовленнєвому заняттю? *Дошкільне виховання,* 2006. №9. с. 19-20.
20. Державна національна програма «Освіта» («Україна ХХІ століття») *Освіта.* №44-46. 1993. 16с.
21. Дорошенко С.І. Основи культури і техніки усного мовлення. Харків, 2002. 144 с.
22. Дорошенко С.І. та ін. Методика викладання української мови: Навч. пос. Київ, 1992. – 380 с.
23. Зайцева З.Г. Техніка мови вчителя та гігієна його голосу. Київ, 1971. 160 с.
24. Захарчук З., Пищечкіна Т. Урок читання казки з використанням елементів театральної педагогіки. *Початкова школа.* 2001. №12. С. 37-41.
25. Кожевникова Т. . Мовленнєвий розвиток дошкільнят. *Дошкільне виховання,* 2004. № 12. с. 7-9.
26. Кольцова М. , Дитина вчиться говорити. Київ, 1973.
27. Лесин В.М., Пулинець О.С. Словник літературознавчих термінів. Київ, 1971. 468 с.
28. Люблінська А.А. Вихователю про розвиток дитини. Харків, 1972.
29. Малярук А.Я. Дидактичний матеріал для виправлення мовних недоліків. Київ, 1997. 408 с.
30. Мельничайко В.Я. Удосконалення змісту і методів навчання рідної мови. Київ, 1982. 216 с.
31. Мовчун Л. Норма і відхилення: мовні помилки-штампи. *Початкова школа.* 1999. №1. С. 27-29.

32. Олійник Г.А. Виразне читання: Основи теорії: Посіб. для вчителів. Тернопіль, 2002. 190 с.
33. Орап М.О. Барвисте мовлення. Вправи для розвитку мовлення в період навчання грамоти: Посібник для вчителів. Тернопіль, 1998. 48 с.
34. Орап М.О. Комплексні вправи для розвитку мовлення в період навчання грамоти. *Початкова школа*. 1997. №12. С. 25-30.
35. Орап М.О. Комплексні мовні вправи у підготовчій групі. *Палітра педагога*. 1999. №4. С.14-16.
36. Пархоменко М. Методика роботи над словом, текстом на уроках читання *Поч. шк.* 1997. №7. С. 44–48.
37. Рибцун Ю. . Мовлення без недоліків. *Дошк. вих.*, 007. № 9. с. 18-20.
38. Сапун Г. М. Уроки навчання грамоти. Тернопіль, 1998. 160 с.
39. Смольникова Г. Вчимо дітей спілкуватися. *Дошкільне виховання*, 2004. №9. с. 14-16.
40. Тихеева Є. І. Розвиток мовлення дітей (раннього та дошкільного віку): посібник для вихователів дитячого садка під ред. Сохіна Ф.А. Київ, 1981.

ДОДАТКИ

Додаток А

Інноваційні технології в роботі з дітьми дошкільного віку

**Документи, що регулюють інноваційну діяльність в
освітніх установах**

Назва	Посилання
Закон України «Про освіту»	https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text
Закон України «Про дошкільну освіту»	https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2628-14#Text
Закон України «Про інноваційну діяльність»	https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/40-15#Text
Положення про порядок здійснення інноваційної освітньої діяльності, затверджене наказом МОН від 30.11. 2012 №1352	https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z2111-12#Text
Наказ МОН від 30.11.2012 № 1352 «Про внесення змін до Положення про порядок здійснення інноваційної освітньої діяльності»	https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z2111-12#Text
Положення про порядок здійснення інноваційної освітньої діяльності, затверджене наказом МОН України від 07.11.2000 № 522	https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0946-00#Text